

**Załącznik 1
do Uchwały Rady Miejskiej
w Nidzicy Nr XLIV /607/ 2014
z dnia 27 lutego 2014 r.**

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY NIDZICA
NA LATA 2014-2017**

Nidzica, luty 2014 r.

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP.....	3
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	4
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.....	6
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	15
5. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY NIDZICA Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWODZTWA I POWIATU	20
6. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
(RELACJE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY NIDZICA Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY)	25
7. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY NIDZICA	28
8. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY NIDZICA. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	71
9. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE I ZADANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY NIDZICA	73
10. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	76
11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA OPIEKI NAD ZABYTKAMI	78
12. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	79

Celem opracowania **Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Nidzica na Lata 2014 – 2017** jest określenie zasadniczych kierunków działań inicjowanych przez władze Gminy w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego występującego w jej granicach administracyjnych, zgodnie z przepisami ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Program został opracowany zgodnie z wytycznymi Poradnika Metodycznego – Gminny Program Zabytków, przygotowany przez Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie.

Istotnym zagadnieniem uzasadniającym powstanie programu jest zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu, jak również jego promocja wśród mieszkańców oraz turystów. Funkcję tę można realizować między innymi poprzez edukację, począwszy od poziomu podstawowego oraz pobudzanie rozwoju turystyki. Działanie te mogą przyczynić się do przyspieszenia rozwoju społeczno – gospodarczego gminy. Nieodzownym elementem tego typu działań jest budzenie w społeczeństwie świadomości istnienia zabytków i potrzeby ich rewitalizacji, jak również zwrócenie uwagi na istniejącą wspólną kulturę. Aby to osiągnąć należy pobudzić świadomość właścicieli, użytkowników i jednostki samorządu terytorialnego, skłonić te grupy do współdziałania, wzbudzić ich odpowiedzialność za właściwy stan zachowania obiektów historycznych oraz aktywny udział w zakresie opieki nad zabytkami.

Niniejszy Program jest pierwszym dokumentem tego rodzaju opracowanym dla Gminy Nidzica. Postanowiono, że w programowanym okresie, tj. w latach 2014-2017 działania podejmowane w jego ramach, będą dotyczyły przede wszystkim działań określanych jako „miękkie”, tj. działań o charakterze nieinwestycyjnym. Celem ich jest przede wszystkim promocja Gminy Nidzica i jej dziedzictwa kulturowego, jak również edukacja dotycząca opieki nad zabytkami połączona z wydarzeniami o charakterze historycznym. Mają one stanowić podstawę do działań podejmowanych w kolejnych okresach programowych, gdy świadomość w zakresie ochrony zabytków będzie większa.

Podstawą prawną obowiązku wykonania **Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Nidzica na Lata 2014 – 2017** jest *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.* (Dz. U. Nr 162 poz.1568 z późn. zm):

Art. 87. 1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

6. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w

celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Obiekty zabytkowe – zabytki nieruchome i ruchome, podlegają na terytorium Polski ochronie prawnej na mocy wielu aktów prawnych:

3.1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku

Obiekty zabytkowe są objęte ochroną prawną określoną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela:

Art. 5. Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolność i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Art. 6. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.

Art. 86. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

3.2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami). Dla niniejszego *Programu...* zasadne jest przywołanie poniższych artykułów tej ustawy:

Art. 3. Użyte w ustawie określenia oznaczają:

1. zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
2. zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
3. zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;

4. zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
5. instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
6. prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
7. prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
8. roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
9. badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
10. badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
11. badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
12. historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
13. historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
14. krajobraz kulturowy - przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
15. otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Art. 4. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 6.1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85 z późniejszymi zmianami),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

c) kurhanami,

d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art. 7. Formami ochrony zabytków są:

1) wpis do rejestru zabytków;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Art. 16.1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Art. 17.1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;

2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;

3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;

4. składowania lub magazynowania odpadów.

2. W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131-134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późniejszymi zmianami).

Art. 18.

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19.

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20. Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Art. 21. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22.1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1/ zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2/ inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3/ inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków

Art. 89. Organami ochrony zabytków są:

1. minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2. wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Szczególnie ważną rolę *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* przypisuje właścicielowi lub posiadaczowi obiektu zabytkowego. Należy podkreślić, że dysponowanie zabytkiem powoduje – z jednej strony – obowiązki ciężące na właścicielu/użytkowniku, z drugiej jednak strony przysługują mu liczne prawa.

Art. 5. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;

2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;

3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;

4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;

5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Art. 25.

1. Zagospodarowanie na cele użytkowe zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru wymaga posiadania przez jego właściciela lub posiadacza: 1) dokumentacji konserwatorskiej określającej stan zachowania zabytku nieruchomego i możliwości jego adaptacji, z uwzględnieniem historycznej funkcji i wartości tego zabytku; 2) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym, określającego zakres i sposób ich prowadzenia oraz wskazującego niezbędne do zastosowania materiały i technologie; 3) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu zagospodarowania zabytku nieruchomego wraz z otoczeniem oraz dalszego korzystania z tego zabytku, z uwzględnieniem wyeksponowania jego wartości.

2. W celu spełnienia wymagań, o których mowa w ust. 1, wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany nieodpłatnie udostępnić do wglądu właścicielowi lub posiadaczowi zabytku nieruchomego posiadaną przez siebie dokumentację tego zabytku oraz umożliwić dokonywanie niezbędnych odpisów z tej dokumentacji.

Art. 26.

1. W umowie sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, przy określaniu sposobu korzystania z tego zabytku należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do decyzji o oddaniu w trwały zarząd zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru.

Art. 27. Na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku wojewódzki konserwator zabytków przedstawia, w formie pisemnej, zalecenia konserwatorskie, określające sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

We wniosku należy wskazać zakres planowanych prac, ze wskazaniem zaplanowanych do zastosowania materiałów budowlanych i rozwiązań technicznych.

Art. 28.

Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w Art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o: 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia; 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia; 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany; 4)

zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

3.3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.)

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów.

W art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2013 r., poz. 594) zostały określone zadania własne gminy:

Art. 7.1. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

9/ kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3.4. Inne akty prawne

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się także w innych obowiązujących ustawach, przede wszystkim:

- ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2012 r., poz. 647 późn. zm.),

- ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz.U. z 2010 r. Nr 243, poz. 1623),

Art. 20, ust. 2:

W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt 2, oraz, w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji.

Art. 39

1. Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na

budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

2. Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.

3. W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

4. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

- ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz.U. z 2013 r., poz. 1232 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2013 r., poz. 627 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz.U. z 2010 r. Nr 102, poz. 651 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2012, poz. 406 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536, z późn. zm.)

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. z 2012 r., poz. 642 z późn. zm.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz.U. z 2011 r. Nr 123, poz. 698 z późn. zm.).

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Art. 84 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* nakłada na Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego obowiązek sporządzenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*. Celem krajowego programu jest stworzenie warunków niezbędnych do sprawowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W krajowym programie powinny zostać określone cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposoby finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji. Zadaniem głównym polityki państwa w dziedzinie ochrony zabytków jest stworzenie w najbliższej przyszłości mechanizmów, które dostosowałyby tę sferę do warunków gospodarki rynkowej. Planowane działania dotyczą sfery legislacyjnej, zmian organizacyjnych obejmujących konieczne rozszerzenie zakresu działań instytucji odpowiedzialnych za ochronę dziedzictwa kulturowego w Polsce oraz zmian w strategii i organizacji ochrony dóbr kultury.

Założenia do Programu krajowego określiły cele i kierunki działań oraz zadania, które powinny być podjęte w szczególności przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Celem programu krajowego jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną materialną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. W założeniach program ma również uporządkowanie działań w sferze ochrony zabytków poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

1. zasady *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić),
2. zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
3. zasady minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych),
4. zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,
5. zasady czytelności i odróżnialności ingerencji,
6. zasady odwracalności metod i materiałów,
7. zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Wymienione zasady dotyczą postępowania konserwatorów – pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

Założenia do Programu krajowego określiły priorytety:

A/ w zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami:

1. Pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń.
2. Pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków ruchomych. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń.
3. Pełna ocena stanu krajowego zasobu dziedzictwa archeologicznego. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń oraz wyznaczenie stref o szczególnym zagrożeniu dla zabytków archeologicznych.
4. Objęcie skuteczną i zorganizowaną ochroną przynajmniej najcenniejszych zabytków techniki.
5. Pełna ocena stanu krajowego zasobu pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń.
6. Ocena stanu służb i możliwości wypełniania całokształtu zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami.
7. Ocena stanu i stopnia objęcia opieką zabytków w poszczególnych kategoriach. Doskonalenie i rozwijanie oraz podnoszenie efektywności i skuteczności instytucjonalnej i społecznej ochrony i opieki nad zabytkami.
8. Udoskonalenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami.

B/ w zakresie działań o charakterze systemowym:

1. Powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa. Realizacja powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe obejmujące i dobra kultury i natury (World Cultural Heritage).
2. Przygotowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego wytyczającej główne założenia koncepcji ochrony w Polsce. Wprowadzenie jej do polityk sektorowych we wszystkich dziedzinach i na wszystkich poziomach zarządzania i gospodarowania.

C/ w zakresie systemu finansowania:

Stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.

D/ w zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania:

1. Tworzenie systemu i stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach i stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji. Stworzenie warunków do realizacji ustawowego obowiązku dokumentowania wszystkich prac, przy wszystkich grupach i typach obiektów zabytkowych.
2. Gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa.
3. Wypracowanie i wprowadzenie szczegółowych zasad ochrony dziedzictwa w planach zagospodarowania przestrzennego. Wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych.

E/ w zakresie kształcenia i edukacji:

1. Utrzymanie i doskonalenie dotychczas wypracowanego systemu kształcenia w dziedzinie konserwacji i ochrony. Zorganizowanie systemu podnoszenia kwalifikacji w każdej grupie zawodowej pracującej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.
2. Kształcenie społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnego, wielokulturowego dziedzictwa. Budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków.
3. Upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej. Tworzenie mechanizmów ekonomicznych sprzyjających prawidłowemu traktowaniu obiektów zabytkowych.

F/ w zakresie współpracy międzynarodowej:

1. Wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie.
2. Oparcie działań na pojęciu wspólnego dziedzictwa kultury ludzkości. Troska o ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą.

Do czasu zakończenia prac nad Programem Opieki nad Zabytkami Gminy Nidzica nie ukończono prac nad programem krajowym, stąd możliwe było uwzględnienie w niniejszym programie jedynie wyżej omówionych tez do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami¹.

---

¹ Tezy dostępne na stronach Narodowego Instytutu Dziedzictwa <http://www.nid.home.pl/pliki/tezy.pdf>

4.2. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013. Uzupełnienia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020 (dokument wdrożeniowy: Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004–2013)”.

Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2013 jest elementem opracowanej w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2013. W 2005 roku MKiDN przygotowało uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020. Narodowy Program Kultury określa politykę rządu wobec zabytków i dziedzictwa kulturowego do 2013 r. Celem strategicznym programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych. Zawiera ona również ogólne wytyczne do konstruowania programu gminnego

Przyjęte zostały następujące priorytety:

1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

Działania realizowane w ramach tego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Kultury w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest Narodowy Program Kultury “Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Program ten jest zgodny z Narodowym Planem Rozwoju (Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju, Dz.U. Nr 116, poz. 1206 z późn. zm.) oraz z założeniami do Krajowego Programu Ochrony Zabytków. Podstawą do sformułowania Narodowego Programu Kultury “Ochrona Zabytków i dziedzictwa kulturowego” jest uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Narodowy Program Kultury “Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” miał określony plan działania na lata 2004-2013.

Wytyczne zostały strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

- a. przygotowanie skutecznego systemu prawnego-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;
- b. podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa;

- c. poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
- d. ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie.
- e. intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

W dniu 6 września 2005 r. przyjęty został przez Radę Ministrów "Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Kultury i zachowanie dziedzictwa kulturowego", który jest uzupełnieniem powyżej omówionych dokumentów rządowych.

5.1. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Warmińsko-Mazurskiego na Lata 2012-2015

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Warmińsko-Mazurskiego na Lata 2012-2015 został przyjęty uchwałą nr XIII/240/11 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 28 grudnia 2011 r.

Ideą opracowania Programu Opieki nad Zabytkami dla województwa warmińsko-mazurskiego było uznanie potrzeby zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego jako ważnego czynnika wpływającego na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej.

W celu realizacji idei opracowania, w/w Program ustalił podstawowe zakresy podejmowanych działań, zmierzających do ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego województwa:

1. Zspolenie i koordynacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez:

- a/ realizację powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe obejmujące dobra kultury i natury;
- b/ powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną (ochrony przyrody), architektoniczną i przestrzenną, celną oraz polityką bezpieczeństwa;
- c/ włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania województwa;
- d/ uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków (w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego) łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej w planach rozwoju województwa;
- e/ uwzględnianie – w planach zagospodarowania przestrzennego – ochrony środowiska naturalnego powiązanego przestrzennie z założeniami urbanistycznymi i ruralistycznymi oraz zespołami architektonicznymi;
- f/ opracowywanie gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami jako ważnego instrumentu kształtowania lokalnych strategii rozwoju;
- g/ wykorzystywanie nowej formy ochrony zabytków, jaką stanowi park kulturowy;

2. Opieka nad zabytkami nieruchomymi ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i

zespołów charakterystycznych dla województwa warmińsko-mazurskiego:

a/ Wspieranie polityki konserwatorskiej dotyczącej m.in.: postępowania zgodnie z obowiązującymi standardami i zasadami konserwatorskimi, wykonywania kompleksowych dokumentacji obiektów zabytkowych poddawanych pracom konserwatorskim bądź rewaloryzacyjnym;

b/ Inicjowanie, wspieranie i popularyzacja działań zmierzających do wyszukania nowych właścicieli lub dzierżawców dla obiektów zabytkowych wymagających zagospodarowania;

c/ Dofinansowywanie wybranych prac badawczych i dokumentacyjnych związanych z najważniejszymi obiektami zabytkowymi – wprowadzenie systemu wojewódzkich grantów badawczych;

d/ Dofinansowywanie prac konserwatorskich przy zabytkach, zgodnie z priorytetami określonymi w Programie;

e/ Wdrożenie i realizacja programów opieki nad zabytkami o szczególnym znaczeniu dla tożsamości kulturowej województwa, tj. Program ochrony gotyckiej architektury ceglanej, Program ochrony i odnowy centrów historycznych miast oraz zespołów urbanistycznych powstałych w XIX i XX w., Program ochrony dziedzictwa wiejskiego, Program ochrony i odnowy architektury użyteczności publicznej, Program ochrony architektury przemysłowej i zabytków techniki, Program ochrony zabytkowych zespołów dworsko-parkowych, Program ochrony alei przydrożnych, Program ochrony sanktuariów pielgrzymkowych, Program ochrony architektury sakralnej XIX i XX wieku, Program ochrony kapliczek i krzyży przydrożnych.

3. Opieka nad zabytkami ruchomymi poprzez:

a/ dokumentację;

b/ konserwację;

c/ działania promocyjne

4. Opieka nad zasobami muzeów

5. Program ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego województwa warmińsko-mazurskiego

W Programie uznano obszar województwa warmińsko-mazurskiego za region o wyjątkowych walorach archeologicznego dziedzictwa kulturowego. Decydują o tym przede wszystkim:

- stosunkowo duża liczba znanych stanowisk, w tym dobrze zachowanych i mających wyjątkowe znaczenie dla archeologii europejskiej. Przykładem może być sieć osad nawodnych kultury kurhanów zachodniobałtyjskich bądź też kompleksy grodzisk, kurhanów, itp.;

- charakter wielu z nich, ujawniający interesujące związki z terenami ościennymi, w tym szczególnie od wschodu i zachodu regionu;
- walory stosunkowo nieprzekształconego jeszcze środowiska naturalnego, z którym współgra archeologiczny krajobraz kulturowy (np. grodziska i kurhany, a także niektóre charakterystycznie posadowione stanowiska płaskie).

Strategia ochrony archeologicznych zasobów regionu powinna się skupić na następujących zadaniach:

a/ współpracę ze środowiskiem tzw. „wykrywaczy” zmierzająca do pełnej kontroli ich działalności, a także dającą możliwości wykorzystania ich umiejętności w działaniach zmierzających do pełniejszego rozpoznania zasobów archeologicznych i zapobieganie działalności przestępczej polegającej głównie na nielegalnym handlu zabytkami archeologicznymi;

b/ szerszą niż dotychczas edukację i popularyzację w zakresie potrzeby ochrony dziedzictwa archeologicznego poprzez organizacje plenerowych festynów i pokazów, szlaków turystycznych, ścieżek edukacyjnych itp.;

c/ wspieranie rewitalizacji zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;

d/ wspieranie działań zmierzających do podejmowania prac konserwatorskich przy archeologicznych zabytkach ruchomych wpisanych do rejestru zabytków;

e/ powołanie Muzeum Archeologicznego – nowoczesnej placówki o randze wojewódzkiej o odpowiednim zapleczu magazynowym, której zadaniem byłoby m.in. systematyczne gromadzenia i eksponowanie pozyskiwanych w trakcie badań materiałów zabytkowych, a także ich konserwację i digitalizację.

f/ utworzenie parków kulturowych, działających w oparciu o zabytki archeologiczne.

6. Ochrona dziedzictwa niematerialnego.

7. Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego – rozwój turystyki, działania edukacyjne, promocyjne.

a/ utworzenie portalu internetowego, aktualizowanego na bieżąco, o wielowątkowym profilu informacyjnym na temat dziedzictwa kulturowego regionu;

b/ stworzenie wojewódzkiego jednolitego systemu regionalnej popularyzacji i promocji zagadnień z zakresu ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, skierowanego do jednostek samorządu terytorialnego, szkół, organizacji pozarządowych itp.

c/ działania wspierające wykorzystywanie obiektów zabytkowych (zwłaszcza nieużytkowanych) dla potrzeb rozwoju infrastruktury turystycznej;

d/ realizacja programu ogólnospołecznej edukacji kulturowej; właściwa edukacja dzieci i młodzieży nastawiona na poznanie wartości tzw. „małych ojczyzn” i wskazanie potrzeby

ochrony krajobrazu kulturowego jako swoistego wyróżnika i świadectwa tożsamości regionalnej;

e/ wydawanie i dofinansowywanie wydawnictw poświęconych zabytkom Warmii i Mazur;

f/ promowanie i wspieranie przywracania lub utrzymywania w obiektach pierwotnych, historycznych funkcji;

g/ współdziałanie w organizacji i współfinansowanie imprez kulturalnych, zwłaszcza o znaczeniu ponadlokalnym, promujących dziedzictwo kulturowe;

f/ działania związane z funkcjonowaniem szlaków edukacyjno-turystycznych po zasobach dziedzictwa kulturowego;

g/ organizacja i rozszerzenie formuły Europejskich Dni Dziedzictwa.

5.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Nidzica zgodny jest z wyznaczonymi w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Warmińsko-Mazurskiego (uchwała nr XXXIII/505/02 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 12 lutego 2002 r.) celami polityki przestrzennej, zasadami ich realizacji oraz przyjętymi w planie kierunkami działań polityki przestrzennej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

W sferze kulturowej obejmującej system ochrony dziedzictwa kulturowego przyjęto zasady kompleksowości działań ochronnych i rewaloryzacyjnych, łączenia ochrony środowiska kulturowego z ochroną środowiska przyrodniczego oraz promowania regionalnych walorów dziedzictwa kulturowego.

Podstawowe cele polityki przestrzennej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, zapisane w planie zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego dotyczą:

- ochrony dziedzictwa kulturowego i historycznego jako filaru turystyki;
- otoczenia szczególną troską obiektów zabytkowych o randze krajowej i międzynarodowej a także obiektów o mniejszej randze lecz decydujących o odrębności regionalnej;
- przywrócenia zespołom staromiejskim ich historycznego charakteru (rewaloryzacja);
- zachowania historycznej zabudowy wiejskiej z układem drożnym oraz zabytkowych układów pałacowych, dworskich i parkowych;
- respektowanie w zagospodarowaniu przestrzennym bezkonfliktowego wkomponowania zabudowy w przestrzeń historyczną.

Rozwiązanie problemów w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego będzie obejmowało przede wszystkim:

- działania ochronne i zabezpieczające, a także określenie zasobów i ich wartości;

- opracowanie strategii działań zmierzających do skutecznej i ciągłej ochrony, prawidłowego ich zagospodarowania i wypromowania;
- usystematyzowanie istniejących opracowań dotyczących krajobrazu kulturowego na fragmentach byłych województw włączonych w granice nowego regionu, dokonanie ich oceny według jednolitych kryteriów oraz uzupełnienie braków;
- przystosowanie obiektów zabytkowych do nowych funkcji (np. turystyka).

5.3. Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego do 2025 roku

Założenia Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Nidzica odwołują się do ogólnych treści przyjętych w Strategii Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego do 2025 roku (uchwalonej przez Sejmik Województwa Warmińsko-Mazurskiego uchwałą nr XXVIII/553/12 z dnia 25 czerwca 2013 r.). W/w dokument nie zajmuje się w stopniu szczegółowym zagadnieniami związanymi z ochroną i opieką nad zabytkami. Zakłada jednak rozwój, konserwację, rewaloryzację i zagospodarowanie dóbr kultury jako czynnik powiązany z rozwojem produktów turystycznych, zwłaszcza urozmaiceniem oferty w zakresie turystyki kulturowej. Wskazuje także na potrzebę włączenia obiektów zabytkowych do procesu integracji województwa i budowania tożsamości regionalnej poprzez rozszerzenie w programach nauczania historii regionu zagadnień z zakresu dziedzictwa kulturowego.

5.4. Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Nidzickiego na Lata 2004 - 2013

Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Nidzickiego na Lata 2004 – 2013 omawia stan dziedzictwa kulturowego terenu powiatu. Podane zostały ilości obiektów zabytkowych objętych ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego.

Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Nidzickiego nie zajmuje się szczegółowiej zagadnieniami związanymi z ochroną i wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego.

5.5. Strategiczny Plan Rozwoju Powiatu Nidzickiego

Omawiany dokument jedynie wymienia ochronę dziedzictwa kulturowego i zabytków jako jedną z płaszczyzn współpracy samorządu powiatowego z organizacjami pozarządowymi.

6.	UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO (RELACJE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY NIDZICA Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY)
-----------	--

6.1. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nidzica

Podstawowym dokumentem planistycznym określającym perspektywiczne kierunki i uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego jest Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nidzica z roku 2013.

W powyższym opracowaniu wskazano, iż jednym z elementów sprzyjających rozwojowi tego terenu jest m.in: unikatowy charakter krajobrazu kulturowego, zachowane przykłady tradycyjnego budownictwa, stosunkowo mała degradacja krajobrazu kulturowego oraz duża ilość cennych stanowisk archeologicznych.

Omawiany dokument planistyczny szczegółowo określa zasady ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego.

6.2. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Na terenie Gminy Nidzica obowiązują następujące plany zagospodarowania przestrzennego:

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów zabudowy mieszkaniowej w Tatarach, gmina Nidzica – Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr 420/XLI/97 z dnia 30.10.1997 r.;
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Nidzica w miejscowości Kanigowo - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr 127/XII/99 z dnia 26.08.1999 r.;
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Nidzica w obrębie Waszulki - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr 128/XII/99 z dnia 26.08.1999 r.;
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Nidzica w obrębie Litwinki - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr 112/XI/99 z dnia 24.06.1999 r.;
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Nidzica obręb Nibork II - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr 115/XI/99 z dnia 24.06.1999 r.;
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Nidzica w obrębie Łyny - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr 114/XI/99 z dnia 24.06.1999 r.;
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Nidzica w obrębie Orłowo - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr 109/XI/99 z dnia 24.06.1999 r.;

- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Nidzica w obrębie Piątki - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr 111/XI/99 z dnia 24.06.1999 r.;
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Nidzica w obrębie Podgórze - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr 110/XI/99 z dnia 24.06.1999 r.;
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Nidzica w obrębie Wały - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr 113/XI/99 z dnia 24.06.1999 r.;
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Nidzica w obrębie Nataci Małej - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr L/490/02 z dnia 22.08.2002 r.;
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w m. Zimna Woda, obręb Wały - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr X/81/2003 z dnia 26.06.2003 r.;
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu działki nr 288/75 obręb Waszulki - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr LII/538/2006 z dnia 31.08.2006 r.;
- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy mieszkaniowej w Tatarach - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr XXXIX/403/05 z dnia 15.09.2005 r.;
- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy mieszkaniowej w Tatarach - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr XXII/219/2008 z dnia 24.04.2008 r.;
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w obrębie Nibork Drugi - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr X/69/07 z dnia 31.05.2007 r.;
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Wikno, Jabłonka, Natać Wielka, Natać Mała - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr XXXVIII/424/2009 z dnia 28.05.2009 r.;
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy mieszkaniowej i usługowej w miejscowości Tatary - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr XLII/451/2009 z dnia 27.08.2009 r.;
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów w obrębie Piątki - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr XIX/297/2012 z dnia 7.05.2012 r.;
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – rejon ulic: Rataja i Krzywa - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr 496/XLVIII/98 z dnia 28.05.1998 r.;
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – rejon ulicy Olsztyńskiej - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr 135/XIII/99 z dnia 30.09.1999 r.;
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – rejon ulicy Olsztyńskiej - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr 87/IX/99 z dnia 20.05.1999 r.;
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – rejon ulicy Słonecznej - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr 88/IX/99 z dnia 20.05.1999 r.;
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – rejon ulicy Kraszewskiego - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr XXVI/249/2000 z dnia 31.08.2000 r.;

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – rejon ulicy Traugutta - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr XXXVII/313/2001 z dnia 29.06.2001 r.;
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – rejon ulicy Słowackiego - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr L/492/02 z dnia 22.08.2002 r.;
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – rejon ulicy Krzemowej - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr L/491/02 z dnia 22.08.2002 r.;
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – rejon ulic: Sienkiewicza, Kolejowej i Kraszewskiego - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr XI/98/03 z dnia 28.08.2003 r.;
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – rejon ulic: Rataja, Kościuszki, 3-go Maja i Kraszewskiego - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr XIV/182/03 z dnia 18.12.2003 r.;
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – rejon ulic: Rataja i Krzywa - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr XXIX/320/05 z dnia 27.01.2005 r.;
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – rejon ulic: Żwirowa i Nowomiejska - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr 116/XI/99 z dnia 24.06.1999 r.;
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – rejon ulic: Nowomiejska i Górna - Uchwała Rady Miejskiej w Nidzicy Nr 117/XI/99 z dnia 24.06.1999 r.;

Prawo stanowi, że w stosunku do obiektów budowlanych i obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, ale ujętych w ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Organ konserwatorski w postępowaniu prowadzonym na podstawie art. 39 ust. 3 Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane wypowiada się w zakresie swojej właściwości na temat przedstawionego projektu budowlanego i wpływu zamierzenia inwestycyjnego na chronione właściwości obszaru/obiektu, które zakwalifikowały go do ewidencji zabytków, analizując konkretne rozwiązania projektowe. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane, właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytku.

7.1. Ogólne informacje na temat historii i dziedzictwa kulturowego Gminy Nidzica

Najstarsze ślady osadnictwa odkryte na terenie Gminy pochodzą sprzed 4000 lat. Cechą charakterystyczną są liczne ślady świadczące o rozwoju hutnictwa żelaza, opartego na rudach darniowych, którego początki sięgają połowy pierwszego tysiąclecia p. n. e. Intensywne wydobycie rud miało miejsce w XIX w.

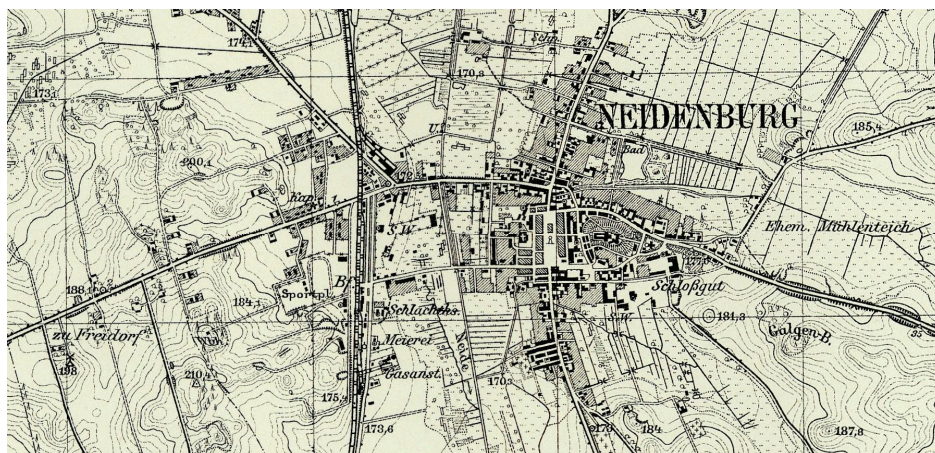
Teren Gminy Nidzica położony jest na pruskim terytorium plemiennym Sasinów. Po opanowaniu tych ziem w połowie XIV w. przez Niemiecki Zakon Szpitalny Najświętszej Marii Panny zwany Zakonem Krzyżackim, ziemie te stały się częścią Państwa Zakonnego. Administracyjnie zostało włączone do komturstwa w Ostródzie. Po sekularyzacji Zakonu w 1525 roku powstały Prusy Książęce. Dotąd zakonne państwo stało się dziedzicznym księstwem, a od 1701 roku królestwem pruskim. Zlikwidowany został poprzedni podział administracyjny. W miejsce komturstw powstały trzy powiaty: Sambia, Natangia i Górne Prusy - Oberland, w obrębie tego ostatniego znalazła się Nidzica. Nidzica w tym też czasie stała się siedzibą starostwa. Było to świadectwem dużej roli i znaczenia miasta w tym okresie. W połowie XVIII wieku w wyniku reform administracyjnych przeprowadzonych przez króla Fryderyka Wilhelma I uległ zmianie dotychczasowy podział na starostwa, powstały nowe powiaty, w tym powiat nidzicki, który obejmował również tereny dzisiejszego powiatu szczycieńskiego. Ten stan rzeczy przetrwał do 1818 roku, kiedy to dokonano ponownie podziału administracyjnego i części obszaru dawnego powiatu nidzickiego utworzono powiat w Szczytnie, z tym, że obszar dzisiejszej gminy Jedwabno należał do powiatu w Nidzicy.

Oprócz ludności pruskiej w pierwszym okresie osadnictwa osiedlana tu była ludność pochodząca z terenu Niemiec. Później rozpoczął się napływ osadników z terenów Polski, szczególnie liczny w XVII i XVIII wieku. W tym też okresie omawiany obszar ukształtował się pod względem prawno-ustrojowym oraz urbanistycznym. Większość wsi została już lokowana w okresie państwa zakonnego od początku połowy XIV wieku do połowy XV wieku. Wsie w zdecydowanej większości były zakładane na prawie chełmińskim. Okres wczesnego średniowiecznego osadnictwa jest wyraźnie zaznaczony w układzie przestrzennym wsi, czytelnym do chwili obecnej. Najstarszymi typami wsi są owalnie, których układ opierał się na istnieniu dwóch dróg opasujących pierwotnie wydzielony, nie zabudowany plac, czasem staw, wokół którego wytyczano parcele budowlane. Kolejny etap zasiedlania nowych terenów, zapoczątkowany po 1640 roku przez księcia pruskiego Fryderyka

Wilhelma, nosi miano osadnictwa szkatułkowego. Dochód z nowo zakładanych wsi zasilał bezpośrednio szkatułę, czyli skarbiec książęcy. Wsie lokowano na śródleśnych polanach tak zwanych nowiznach, powstałych w wyniku eksploatacji puszczy. W ramach tej akcji powstały m. in. wsie Natać Mała i Duża, Jabłonka, Napiwoda, Zimna Woda. Układ przestrzenny tych wsi przybrał kształt wsi ulicówki.

Nidzicę (Nibork) lokowano na prawie chełmińskim w 1381 r. Pierwotna nazwa to Neidenburg, czyli Zamek nad Nidą, który był dla administracji zakonnej budowlą ważniejszą niż położone na szlaku handlowym miasto, zbudowane na bagnistej równinie otoczonej od północy i zachodu rzeką, a od wschodu i południa przekopaną fosą.

W średniowieczu liczba mieszkańców (około 700) stawiała Nidzicę w rzędzie średniej wielkości miast państwa zakonnego. Nidzica stała się ważnym punktem wymiany towarowej, posiadała prawo składu, przywilej, którym szczyciło się niewiele miast. W Nidzicy, której okolice bogate są w zasoby gliny, wyrabiano masowo bogato zdobione kafle, z rudy darniowej wytapiano żelazo, a w majątkach wiejskich uruchamiano gorzelnie. Na terenie Gminy, poza układem urbanistycznym Nidzicy, procesy rozwojowe następowały powoli, nie wkroczył tu przemysł, w związku z tym przetrwała historyczna struktura sieci osadniczej i powiązany z nią układ dróg. Większość jednostek to lokacje średniowieczne, kilka pochodzi z okresu późniejszego. W XIX wieku nastąpił też wzrost liczby kolonii. Po drugiej wojnie światowej, w wyniku zmian polityczno- gospodarczych, migracji ludności oraz obecnej sytuacji ekonomicznej wsi, rozwoju turystyki, nastąpiły znaczne zmiany wielkości osad i wsi. W zdecydowanej większości wsi nastąpił większy lub mniejszy proces wyludnienia i dekapitalizacji substancji materialnej. Kilka wsi położonych w miejscach atrakcyjnych pod względem krajobrazowym zmieniło swój charakter z rolniczego na letniskowy. Cechą bardzo charakterystyczną dla dróg na terenie tego regionu są przydrożne aleje pochodzące głównie z drugiej połowy XIX i początku XX wieku. Są to aleje głównie klonowe i lipowe z domieszką innych drzew - klonów, jaworów, jesionów i brzoź.

Plan miasta z lat 30. XX w.

7.2. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Na terenie Gminy Nidzica znajdują się 53 obiekty zabytkowe objętych ochroną prawną wynikającą z ujęcia ich w rejestrze zabytków województwa warmińsko-mazurskiego, prowadzonym przez Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

L.p.	Adres	Obiekt	Datowanie	Nr rej. zabytków
1.	Nidzica	założenie urbanistyczne Starego Miasta w granicach 50-100 m od zewnętrznej linii przebiegu dawnych obwarowań miejskich i zamkowych	2. połowa XIV w.	A-465 z 30.12.1957 r.
2.	Nidzica, ul. XXX-lecia 8, dz. nr 5-90	kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki, parafialny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Wojciecha	XIV w.	A-1041 z 29.07.1968 r.
3.	Nidzica, ul. XXX-lecia 8, dz. nr 5-90	cmentarz przykościelny w zespole kościoła parafialnego p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP św. Wojciecha	XIV w.	A-1041 z 29.07.1968 r.
4.	Nidzica, ul. 1 Maja 6, dz. nr 4-54/6	budynek poczty wraz z najbliższym otoczeniem obejmującym działkę	1908 r.	A-4449 z 19.01.2007 r.
5.	Nidzica, ul. 1 Maja 18, dz. nr 4-62/2	kamienica murowana	koniec XIX w.	A-4423 z 11.12.2006 r.
6.	Nidzica, ul. Jagiełły 2A, dz. nr 6-63/1	budowla obronna, murowana (baszta narożna), tzw. klasztor, ob. siedziba Archiwum Państwowego w Olsztynie	koniec XIV w.	A-466 z 30.12.1957 r.
7.	Nidzica, ul. Jagiełły 5, dz. nr	budynek szkolny, murowany, ob. budynek	lata 20-30. XX w.	A-4418 z 14.06.2006 r.

	6-57/4	mieszkalny wraz z otoczeniem, w tym ogrodzeniem		
8.	Nidzica, ul. Kolejowa 8C, dz. nr 2-157/5	kolejowa wieża ciśnień	1934 r.	A-4326 z 4.04.2005 r.
9.	Nidzica, ul. Mickiewicza 2, dz. nr 6-17	pozostałości gotyckich obwarowań miejskich, ob. budynek usługowy	1380-1390 r.	A-467 z 30.12.1957 r.
10.	Nidzica, ul. Mickiewicza 17, dz. nr 4-77/5	budynek urzędowy (Starostwo Powiatowe), ob. siedziba Powiatowej Komendy Policji wraz z otoczeniem oraz częścią ogrodzenia i pomnikiem	początek XX w.	A-4419 z 14.06.2006 r.
11.	Nidzica, ul. Miła, dz. nr 4-223	cmentarz wyznawców judaizmu, dawny	przełom XVIII i XIX w.	A-2751 z 20.02.1989 r.
12.	Nidzica, ul. Murarska 4, dz. nr 5-43/2 i 5-43/3	tak zwany „dom przy dawnym browarze”, ob. budynek biurowy	2. połowa XIX w.	A-941 z 21.05.1968 r.
13.	Nidzica, ul. Olsztyńska 2, dz. nr 4-2/12	spichlerz murowany	2. połowa XIX w.	A-936 z 21.05.1968 r.
14.	Nidzica, ul. Olsztyńska 4, dz. nr 4-3/9	budynek dawnej stacji pocztowej, murowany	2. połowa XIX w.	A-3940 z 19.12.1996 r.
15.	Nidzica, Plac Wolności 1, dz. nr 6-13	budynek ratusza, ob. siedziba Urzędu Miasta	1842 r.	A-1036 z 29.07.1968 r.
16.	Nidzica, ul. Ratuszowa 2, dz. nr 6-33/3	budynek browaru, murowany, ob. Wytwórnia Wód i Miodów Pitnych	1868 r.	A-3266 z 14.01.1992 r.
17.	Nidzica, ul. Sienkiewicza, dz. nr 6-138/2	cmentarz ewangelicki, dawny oraz wojenny, ob. komunalny	XIX w.	A-2747 z 16.02.1989 r.
18.	Nidzica, ul.	budynek powiatowej kasy	1923 r.	A-4389 z

	Słowackiego 7, dz. nr 6-4/6	pożyczkowej, restauracja	ob.		8.03.2006 r.
19.	Nidzica, ul. Traugutta 10A, dz. nr 4-271	spichlerz murowano-drewniany	podcieniowy,	koniec XIX w.	A-4387 z 1.03.2006 r.
20.	Nidzica, ul. Traugutta 27, dz. nr 5-2	willa murowana w zespole zabudowy		początek XX w.	A-4388 z 2.03.2006 r.
21.	Nidzica, ul. Traugutta 27, dz. nr 5-1/2	altana murowano-drewniana w zespole zabudowy		koniec XIX w. – początek XX w.	A-4388 z 2.03.2006 r.
22.	Nidzica, ul. Traugutta 27, dz. nr 5-1/1	stajnia drewniana w zespole zabudowy	murowano-	koniec XIX w. – początek XX w.	A-4388 z 2.03.2006 r.
23.	Nidzica, ul. Zamkowa 2, dz. nr 6-55/10	zamek krzyżacki, ob. obiekt turystyczno-usługowy		XIV w.	A-102 z 27.06.1953 r.
24.	Nidzica, ul. Zamkowa 3, dz. nr 6-59/2	kościół ewangelicko- augsburski p.w. św. Krzyża		1858-1860 r.	A-3973 z 21.03.1997 r.
25.	Nidzica, ul. Żeromskiego 2, dz. nr 6-164	kamienica murowana, ob.		koniec XIX w. – początek XX w.	A-4346 z 29.06.2006 r.
26.	Nidzica, ul. Żeromskiego 12, dz. nr 6-145	budynek murowany	mieszkalny,	koniec XIX w.	A-1034 z 29.07.1968 r.
27.	Nidzica, ul. Żwirowa, dz. nr 3-674/6	cmentarz judaizmu, dawny	wyznawców	2. połowa XIX w.	A-2747 z 16.02.1989 r.
28.	Kanigowo, dz. nr 216	kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki, parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego		1386 r. (datowanie dendrologiczne)	A-1038 z 29.07.1968 r.
29.	Kanigowo, dz. nr 216	cmentarz przykościelny w zespole parafialnego	kościół	XIV w.	A-1038 z 29.07.1968 r.

30.	Łyna, dz. nr 63	kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki, parafialny p.w. Serca NMP	1726 r.	A-746 z 5.02.1968 r.
31.	Łyna, dz. nr 76	cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej - Pozycja Olsztynecka-Rejon Likusy-Wikno	1914 r.	A-2746 z 16.02.1989 r.
32.	Łyński Młyn, dz. nr 388/3	budynek młyna w zespole młyńskim	1387 r. (data nadania młyna) obecne budynki – koniec XIX w.	A-3457 z 2.04.1993 r.
33.	Łyński Młyn 1, dz. nr 388/3	budynek mieszkalny w zespole młyńskim	1387 r. (data nadania młyna) obecne budynki – koniec XIX w.	A-3457 z 2.04.1993 r.
34.	Łyński Młyn 2, dz. nr 388/3	budynek mieszkalny w zespole młyńskim	1387 r. (data nadania młyna) obecne budynki – koniec XIX w.	A-3457 z 2.04.1993 r.
35.	Łyński Młyn, dz. nr 388/3	budynek gospodarczy w zespole młyńskim	1387 r. (data nadania młyna) obecne budynki – koniec XIX w.	A-3457 z 2.04.1993 r.
36.	Łysakowo, dz. nr 220	cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	1914 r.	A-3537 z 16.06.1993 r.
37.	Moczysko, dz. nr 16-3307/1	cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	1914 r.	A-2772 z 4.04.1989 r.
38.	Módłki, dz. nr 15-	cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	1914 r.	A-2769 z

	3137			4.04.1989 r.
39.	Napiwoda, dz. nr 3083 (Wolisko)	cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	1914 r.	A-2779 z 5.04.1989 r.
40.	Napiwoda, dz. nr 162/32	cmentarz rodziny Holt Dahrenstaedt, ewangelicki, dawny	koniec XIX w.	A-3505 z 25.05.1993 r.
41.	Orłowo, dz. nr 19/3, 19/4	park krajobrazowy w zespole dworsko-folwarcznym	początek XX w.	A-1271 z 29.12.1978 r.
42.	Orłowo, dz. nr 3342	cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	1914 r.	A-2773 z 4.04.1989 r.
43.	Radomin, dz. nr 3305/2	cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	1914 r.	A-2770 z 4.04.1989 r.
44.	Wały, dz. nr 43	cmentarz ewangelicki, dawny	XIX w.	A-2748 z 16.02.1989 r.
45.	Waszulki, dz. nr 167/12	zespół cegielni	1917 r.	A-3448 z 8.03.1993 r.
46.	Wólka Orłowska, dz. nr 16/1	mieszkanie gorzelnianego w zespole dworsko-folwarcznym	1930 r.	A-3462 z 5.04.1993 r.
47.	Wólka Orłowska, dz. nr 16/1	gorzelnia w zespole dworsko-folwarcznym	1930 r.	A-3462 z 5.04.1993 r.
48.	Wólka Orłowska, dz. nr 16/1	stodoła w zespole dworsko-folwarcznym	1930 r.	A-3459 z 5.04.1993 r.
49.	Wólka Orłowska, dz. nr 16/11	park w zespole dworsko-folwarcznym	1930 r.	A-3961 z 27.02.1997 r.
50.	Zagrzewo, dz. nr 9/28, 12/43, 12/43, 12/44, 12/45	zespół dworsko-folwarczny	2. połowa XIX w.	A-4357 z 13.11.2006 r.
51.	Zagrzewo, dz. nr 9/28	park dworski	koniec XIX w.	A-1574 z 19.10.1984 r.
52.	Załużski, dz. nr	park krajobrazowy w zespole dworsko-	koniec XIX w.	A-1405 z

	16/37	folwarcznym		1.12.1982 r.
53.	Zimna Woda, dz. nr 3101	cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej, tzw. <i>Husarenfriedhof</i>	1914 r.	A-2771 z 4.04.1989 r.

7.3. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Gminna ewidencja zabytków Gminy Nidzica, poza zabytkami wpisanymi do rejestru zabytków, obejmuje także obiekty nierejestrowe. W przewadze są to zabytki budownictwa murowanego w typie miejskim i wiejskim (budynki mieszkalne), obiekty użyteczności publicznej oraz sakralne.

L.p.	Adres	Obiekt	Datowanie
1.	Nidzica, ul. 1 Maja 9, dz. nr 4-21/1	kamienica murowana	1930 r.
2.	Nidzica, ul. 1 Maja 12, dz. nr 4-62/3	budynek mieszkalny, murowany	1906 r.
3.	Nidzica, ul. 1 Maja 13, dz. nr 4-13/31	budynek mieszkalny, murowany	1923 r.
4.	Nidzica, ul. 1 Maja 14, dz. nr 4-62/3	budynek mieszkalny, murowany	1906 r.
5.	Nidzica, ul. 1 Maja 15, dz. nr 4-13/30	kamienica murowana	1908 r.
6.	Nidzica, ul. 1 Maja 17, dz. nr 4-25/5	budynek mieszkalny, murowany	1902 r.
7.	Nidzica, ul. 1 Maja 24, dz. nr 4-111	budynek mieszkalny, murowany	1935 r.
8.	Nidzica, ul. 1 Maja 49, dz. nr 4-145/4	budynek młyna z budynkiem mieszkalnym, murowany	1900 r.
9.	Nidzica, ul. 3 Maja 3, dz. nr 5-17	budynek mieszkalny, murowany	1935 r.
10.	Nidzica, ul. Barke 5, dz. nr 2-126/1	budynek mieszkalny, murowany	1928 r.
11.	Nidzica, ul. Boczna 1/3/5/7/9/11/13/15/17/19, dz. nr 1-55/4, 1-56, 1-57, 1-58, 1-59, 1-60, 1-61, 1-62, 1-63, 1-64	budynek mieszkalny, murowany	1935 r.
12.	Nidzica, ul. Boczna 2, dz. nr 1-87/1	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.

13.	Nidzica, ul. Boczna 10/12, dz. nr 1-74	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
14.	Nidzica, ul. Boczna 21/23, dz. nr 1-65,	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
15.	Nidzica, ul. Brzozowa 1, dz. nr 2-122/2	budynek mieszkalny, murowany	1935 r.
16.	Nidzica, ul. Brzozowa 3, dz. nr 2-121	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
17.	Nidzica, ul. Brzozowa 5, dz. nr 2-120	budynek mieszkalny, murowany	1936 r.
18.	Nidzica, ul. Cegielniana 3, dz. nr 3-305/2	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
19.	Nidzica, ul. Cegielniana 4, dz. nr 3-327	budynek mieszkalny, murowany	1940 r.
20.	Nidzica, ul. Cegielniana 7, dz. nr 3-309	budynek mieszkalny, murowany	1940 r.
21.	Nidzica, ul. Cegielniana 9, dz. nr 3-310	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
22.	Nidzica, ul. Cegielniana 13, dz. nr 3-314	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
23.	Nidzica, ul. Dubieńska 9, dz. nr 1-288	budynek mieszkalny, murowany	1938 r.
24.	Nidzica, ul. Dubieńska 11, dz. nr 1-289	budynek mieszkalny, murowany	1938 r.
25.	Nidzica, ul. Dubieńska 14, dz. nr 1-207	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
26.	Nidzica, ul. Dubieńska 16, dz. nr 1-208	budynek mieszkalny, murowany	lata 30. XX w.
27.	Nidzica, ul. Dubieńska 24, dz. nr 1-212	budynek mieszkalny, murowany	lata 30. XX w.
28.	Nidzica, ul. Dubieńska 30, dz. nr 1-227/2	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
29.	Nidzica, ul. Działdowska 2, dz. nr 2-157/15	budynek mieszkalny, murowany w zespole stacji kolejowej	koniec XIX w.
30.	Nidzica, ul. Działdowska 10, dz. nr 2-143	budynek mieszkalny, murowany	lata 20.-30. XX w.
31.	Nidzica, ul. Działdowska 13, dz. nr 2-200	budynek mieszkalny, murowany	1928 r.
32.	Nidzica, ul. Działdowska 15, dz. nr 2-161	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
33.	Nidzica, ul. Grunwaldzka 2A, dz. nr	budynek mleczarni, murowany	początek XX w.

	2-156/1		
34.	Nidzica, ul. Jagiełły 1, dz. nr 6-44	budynek szkolny, murowany	lata 20-30. XX w.
35.	Nidzica, ul. Jagiełły 3, dz. nr 6-56	budynek szkolny, murowany	lata 20-30. XX w.
36.	Nidzica, ul. Jagiełły 8, dz. nr 6-68/13	dwór w zespole dworsko- folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.
37.	Nidzica, ul. Jagiełły 8A, dz. nr 6-68/13	budynek mieszkalny, murowany w zespole dworsko-folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.
38.	Nidzica, ul. Jagiełły 8B, dz. nr 6-68/24	budynek mieszkalny, murowany w zespole dworsko-folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.
39.	Nidzica, ul. Jagiełły 10, dz. nr 6-68/32	budynek przemysłowy, murowany w zespole dworsko-folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.
40.	Nidzica, ul. Jagiełły 10, dz. nr 6-68/32	budynek gospodarczy, murowany w zespole dworsko-folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.
41.	Nidzica, ul. Kolejowa 2, dz. nr 2-157/1	nastawnia kolejowa w zespole stacji kolejowej	koniec XIX w.
42.	Nidzica, ul. Kolejowa 4, dz. nr 2-157/14	budynek gospodarczy, murowany w zespole stacji kolejowej	koniec XIX w.
43.	Nidzica, ul. Kolejowa 5, dz. nr 5-119/1	budynek biurowy, murowany	lata 30. XX w.
44.	Nidzica, ul. Kolejowa 13, dz. nr 5-122/3	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
45.	Nidzica, ul. Kolejowa 15, dz. nr 5-122/7	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
46.	Nidzica, ul. Kolejowa 17B, dz. nr 5-123/9	budynek mieszkalny, murowano- drewniany	koniec XIX w.
47.	Nidzica, ul. Kolejowa 17C, dz. nr 5-123/2	budynek gospodarczy wodociągów miejskich, murowany	koniec XIX w.
48.	Nidzica, ul. Kolejowa 19, dz. nr 5-125	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
49.	Nidzica, ul. Kolejowa 19, dz. nr 5-125	budynek gospodarczy, murowany	koniec XIX – początek XX w.
50.	Nidzica, ul. Konopnickiej, dz. nr 2- 62/16	cmentarz baptystów, dawny	XIX w.
51.	Nidzica, ul. Kopernika 1, dz. nr 5-134/1	budynek szkolny, murowany	lata 20-30. XX w.
52.	Nidzica, ul. Kopernika 2, dz. nr 5-113/10	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.

53.	Nidzica, ul. Kościuszki 11, dz. nr 5-101/7	kamienica murowana	lata 20-30. XX w.
54.	Nidzica, ul. Kościuszki 13, dz. nr 5-102	kamienica murowana	początek XX w.
55.	Nidzica, ul. Kościuszki 15, dz. nr 5-103/1	budynek Sądu Rejonowego	początek XX w.
56.	Nidzica, ul. Kościuszki 17, dz. nr 5-189	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
57.	Nidzica, ul. Kościuszki 23/25, dz. nr 5-111/5, 5-111/4	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
58.	Nidzica, ul. Kościuszki 26, dz. nr 5-140	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
59.	Nidzica, ul. Kościuszki 27, dz. nr 5-113/18	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
60.	Nidzica, ul. Kościuszki 28, dz. nr 5-29	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
61.	Nidzica, ul. Kościuszki 29/31/33, dz. nr 5-114, 5-113/13, 5-113/12	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
62.	Kościuszki 35/37, dz. nr 5-115, 5-113/11	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
63.	Nidzica, ul. Kościuszki 36, dz. nr dz. nr 5-39/2	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
64.	Nidzica, ul. Kościuszki 40, dz. nr 5-42	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
65.	Nidzica, ul. Kościuszki 41, dz. nr 5-117/2	budynek mieszkalny, murowany, ob. budynek kina Wenus	lata 20-30. XX w.
66.	Nidzica, ul. Krótka 1, dz. nr 3-132/1	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
67.	Nidzica, ul. Krzywa 2/2A, działka geod. nr 5-193/21, 5-193/19,	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
68.	Nidzica, ul. Krzywa 5, dz. nr 5-95	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
69.	Nidzica, ul. Leśna 7, dz. nr 1-301	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
70.	Nidzica, ul. Leśna 13, dz. nr 1-53	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
71.	Nidzica, ul. Limanowskiego, dz. nr 113	cmentarz rzymskokatolicki, dawny oraz kwatera wojenna z czasów I wojny światowej	XIX w.

72.	Nidzica, ul. Linki 6, dz. nr 2-11	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
73.	Nidzica, ul. Linki 10, dz. nr 2-13	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
74.	Nidzica, ul. Mickiewicza 15, dz. nr 4-74/6	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
75.	Nidzica, ul. Mickiewicza 25, dz. nr 4-81/9	budynek szpitala, murowany	lata 20-30. XX w.
76.	Nidzica, ul. Młynarska 4, dz. nr 5-81	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
77.	Nidzica, ul. Młynarska 6, dz. nr 5-82	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
78.	Nidzica, ul. Murarska 2, dz. nr 5-43/1	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
79.	Nidzica, ul. Nowomiejska 19, dz. nr 3-425/2	budynek mieszkalny, murowano-drewniany	koniec XIX – początek XX w.
80.	Nidzica, ul. Nidzica, ul. Olsztyńska 2, dz. nr 4-3/2	magazyn murowany	2. połowa XIX w.
81.	Nidzica, ul. Olsztyńska 4, dz. nr 4-3/10	budynek dawnej stacji pocztowej, murowany	2. połowa XIX w.
82.	Nidzica, ul. Olsztyńska 16, dz. nr 1-260	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
83.	Nidzica, ul. Olsztyńska 21, dz. nr 2-4	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
84.	Nidzica, ul. Olsztyńska 23, dz. nr 2-3	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
85.	Nidzica, ul. Olsztyńska 25, dz. nr 2-2	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
86.	Nidzica, ul. Olsztyńska 39, dz. nr 1-126/4	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
87.	Nidzica, ul. Osieńskiego 4, dz. nr 4-274/1	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
88.	Nidzica, ul. Osieńskiego 6, dz. nr 4-274/1	kamienica murowana	początek XX w.
89.	Nidzica, ul. Osieńskiego 10, dz. nr 4-15	młyn murowany	koniec XIX – początek XX w.
90.	Nidzica, ul. Pieniężnego 9/11, dz. nr 1-110, 1-109	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
91.	Nidzica, ul. Pieniężnego 12, dz. nr 1-86	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.

92.	Nidzica, Plac Wolności 5, dz. nr 6-14/4	kamienica murowana	koniec XIX w.
93.	Nidzica, Plac Wolności 6, dz. nr 6-14/5	kamienica murowana	koniec XIX w.
94.	Nidzica, Plac Wolności 7, dz. nr 6-14/6	kamienica murowana	koniec XIX w.
95.	Nidzica, Plac Wolności 13, dz. nr 6-14/11	kamienica murowana	koniec XIX w.
96.	Nidzica, ul. Pola 7, dz. nr 2-37	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
97.	Nidzica, ul. Rataja 4, dz. nr 5-12/2	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
98.	Nidzica, ul. Robotnicza 8, dz. nr 1-271	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
99.	Nidzica, ul. Robotnicza 13/15, dz. nr 1-291, 1-290/1	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
100.	Nidzica, ul. Robotnicza 13/15, dz. nr 1-291, 1-290/1	budynek gospodarczy murowany, ob. mieszkalny	lata 20-30. XX w.
101.	Nidzica, ul. Robotnicza 14, dz. nr 1-275	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
102.	Nidzica, ul. Sienkiewicza, dz. nr 6-138/2	cmentarz wojenny wielowyznaniowy	1914 r.
103.	Nidzica, ul. Słowackiego 1, dz. nr 4-52/2, 4-52/3	budynek mieszkalny, murowany	lata 20.-30. XX w.
104.	Nidzica, ul. Słowackiego 13, dz. nr 6-51	oficyna murowana	koniec XIX – początek XX w.
105.	Nidzica, ul. Sportowa 11, dz. nr 2-191/5	magazyn murowany	koniec XIX – początek XX w.
106.	Nidzica, ul. Sportowa 16, dz. nr 2-194/2	budynek mieszkalny, murowano-drewniany	koniec XIX w.
107.	Nidzica, ul. Sprzymierzonych 4, dz. nr 3-456	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
108.	Nidzica, ul. Sprzymierzonych 5, dz. nr 4-175	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
109.	Nidzica, ul. Sprzymierzonych 7, dz. nr 3-138	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.

110.	Nidzica, ul. Steffena 6, dz. nr 4-85	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
111.	Nidzica, ul. Śliwkowa 15, dz. nr 3-298/1, 3-298/2	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
112.	Nidzica, ul. Traugutta 6, dz. nr 4-13	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
113.	Nidzica, ul. Traugutta 6A, dz. nr 4-13	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
114.	Nidzica, ul. Traugutta 6A, dz. nr 4-13	oficyna murowana	początek XX w.
115.	Nidzica, ul. Traugutta 10B, dz. nr 4-13/24	magazyn murowano-drewniany	koniec XIX w.
116.	Nidzica, ul. Traugutta 10C, dz. nr 4-265	wozownia murowana	koniec XIX w.
117.	Nidzica, ul. Traugutta 14A, dz. nr 4-13/22	budynek mieszkalno-gospodarczy, murowany	koniec XIX w.
118.	Nidzica, ul. Traugutta 15, dz. nr 5-9/9	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
119.	Nidzica, ul. Traugutta 16, dz. nr 4-233/5	budynek mieszkalny, murowany	lata 20.-30. XX w.
120.	Nidzica, ul. Traugutta 19, dz. nr 5-9/9	budynek mieszkalny, murowany	lata 20.-30. XX w.
121.	Nidzica, ul. Traugutta 20, dz. nr 4-2/42	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
122.	Nidzica, ul. Traugutta 23, dz. nr 5-8/1	budynek urzędowy, urzędowy, ob. budynek Starostwa Powiatowego	początek XX w.
123.	Nidzica, ul. Warszawska 5, dz. nr 6-63/9	budynek mieszkalno-usługowy, murowany	początek XX w.
124.	Nidzica, ul. Warszawska 9/Żeromskiego 1, dz. nr 6-63/10	budynek mieszkalno-usługowy, murowany	koniec XIX w.
125.	Nidzica, ul. Warszawska 14D, dz. nr 5-153/9	cmentarz przykościelny i epidemiczny, dawny	XVII w.
126.	Nidzica, ul. Warszawska 17, dz. nr 6-99/7	budynek mieszkalny, murowany	lata 20-30. XX w.
127.	Nidzica, ul. Warszawska 19, dz. nr 6-168	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
128.	Nidzica, ul. Warszawska 37, dz. nr 6-124	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.

129.	Nidzica, ul. Warszawska 39/41, dz. nr 6-122, 6-121	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. – 30. XX w.
130.	Nidzica, ul. Zamkowa 3, dz. nr 6-59/2	plebania murowana w zespole kościoła ewangelicko-augsburskiego	koniec XIX w. - początek XX w.
131	Nidzica, ul. Żeromskiego 1, dz. nr 6-63/11	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
132	Nidzica, ul. Żeromskiego 8, dz. nr 6-92/2	budynek mieszkalny, murowany, ob. biurowy	początek XX w.
133	Nidzica, ul. Żeromskiego 16, dz. nr 6-81/6	budynek tartaku, murowany	koniec XIX w.
134	Bartoszki 6, dz. nr 63/1	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
135	Bartoszki 7, dz. nr 74	budynek mieszkalny, drewniany	1900 r.
136	Bartoszki 14, dz. nr 159	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
137	Bartoszki 17, dz. nr 91, 92	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
138	Bartoszki 21, dz. 38/1	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
139	Bartoszki 22, dz. nr 37	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
140	Bartoszki 24, dz. nr 35	budynek mieszkalny, drewniany	1930 r.
141	Bartoszki 30, dz. nr 13	budynek mieszkalny, murowany	lata 20.-30. XX w.
142	Bartoszki 32, dz. nr 5/2	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
143	Bartoszki 32, dz. nr 5/3	budynek gospodarczy, murowany	1921 r.
144	Bartoszki 34, dz. nr 74/3	budynek szkoły, murowany	lata 20. XX w.
145	Bartoszki, dz. nr 3331/3	cmentarz ewangelicki, dawny	2. połowa XIX w.
146	Bartoszki – Nidzica	aleja przydrożna	początek XX w.
147	Bolejny 1, dz. nr 14	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.

148	Bolejny 4, dz. nr 22/3	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
149	Bolejny 5, dz. nr 25	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
150	Bolejny 10, dz. nr 36/2	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
151	Bolejny 11, dz. nr 3348/5	budynek mieszkalny, murowany	1940 r.
152	Bolejny 12, dz. nr 38/3	budynek mieszkalny, murowany	1940 r.
153	Bolejny 17, dz. nr 119	budynek mieszkalny, murowany	1940 r.
154	Bolejny 19, dz. nr 118	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
155	Bolejny 21, dz. nr 125/2	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
156	Bolejny 22, dz. nr 107	budynek mieszkalny, murowany	1935 r.
157	Bolejny 23, dz. nr 103	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
158	Bolejny 23, dz. nr 103	budynek gospodarczy, murowany	1937 r.
159	Bolejny 26, dz. nr 98	budynek mieszkalny, murowany	1940 r.
160	Bolejny 27, dz. nr 96	budynek mieszkalny, murowany	1940 r.
161	Bolejny 29, dz. nr 94	budynek mieszkalny, murowany	1940 r.
162	Bolejny 30, dz. nr 134/1	budynek mieszkalny, murowany	1940 r.
163	Bolejny 31, dz. nr 136	budynek mieszkalny, murowany	1940 r.
164	Bolejny 32, dz. nr 138/4, 138/5	budynek mieszkalny, murowany	1940 r.
165	Bolejny 33, dz. nr 141	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
166	Bolejny, dz. nr 152	Pozycja Olsztyńska-Rejon Bolejny – Pak68 - schron bojowy	1938 r.
167	Bolejny, dz. nr 88/1	Pozycja Olsztyńska-Rejon Bolejny - L70 - schron bierny, odporność B	1938 r.

168	Bolejny, dz. nr 110/1	Pozycja Olsztynecka-Rejon Bolejny - L71-schron bojowy, odporność B	1938 r.
169	Bolejny, dz. nr 11/4	Pozycja Olsztynecka-Rejon Bolejny - L72 -schron bierny, odporność B	1938 r.
170	Bolejny, dz. nr 79/1	Pozycja Olsztynecka -Rejon Bolejny - L74 - schron bojowy, odporność B	1938 r.
171	Bolejny – Wólka Orłowska – Łyna – Wietrzychowo – droga nr 545 (Nidzica)	aleja przydrożna	początek XX w.
172	Borowy Młyn 2, dz. nr 9-44	zespół młyński	2. połowa XIX w.
173	Brzeźno Łyńskie 4, dz. nr 39/2	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
174	Brzeźno Łyńskie 5, dz. nr 38/4	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
175	Brzeźno Łyńskie 6, dz. nr 16/1	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
176	Brzeźno Łyńskie 8, dz. nr 19/1	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
177	Brzeźno Łyńskie 9, dz. nr 99	budynek szkolny, murowany	początek XX w.
178	Brzeźno Łyńskie 9, dz. nr 99	budynek gospodarczy, murowany	początek XX w.
179	Dobrzyń 2, dz. nr 84/3	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
180	Dobrzyń 7, dz. nr 92/6	budynek mieszkalny, drewniany	koniec XIX – początek XX w.
181	Dobrzyń 10, dz. nr 31-3290/3	budynek mieszkalny, murowany	lata 20.-30. XX w.
182	Dobrzyń 12, dz. nr 70/1	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
183	Dobrzyń 15, dz. nr 67/2	budynek mieszkalny, drewniany	1900 r.
184	Dobrzyń 15, dz. nr 67/2	budynki gospodarcze, murowane	1900 r.
185	Dobrzyń 16, dz. nr 65	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.

186	Dobrzyń 19, dz. nr 60/1	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
187	Dobrzyń 22, dz. nr 51/2	budynek mieszkalny, drewniany	1930 r.
188	Dobrzyń 33, dz. nr 24/1	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
189	Dobrzyń 34, dz. nr 23/2	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
190	Dobrzyń 35, dz. nr 7/1	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
191	Dobrzyń 38, dz. nr 1	budynek dworca kolejowego, murowany	koniec XIX w.
192	Dobrzyń, dz. nr 58	cmentarz ewangelicki, dawny	XIX w.
193	Frąknowo 6, dz. nr 64	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
194	Frąknowo 15, dz. nr 81	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
195	Frąknowo 18, dz. nr 88	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
196	Frąknowo 27, dz. nr 26/1	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
197	Frąknowo 31, dz. nr 24/5	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
198	Frąknowo, dz. nr 73	cmentarz ewangelicki, dawny	2. połowa XIX w.
199	Frąknowo, dz. nr 73	kwatery wojenna z czasów I wojny światowej na cmentarzu ewangelicki, dawnym	1914 r.
200	Frąknowo, dz. nr 98	cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	1914 r.
201	Frąknowo, dz. nr 55	cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	1914 r.
202	Frąknowo, dz. nr 3382/4	cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	1914 r.
203	Frąknowo – Wietrzychowo	aleja przydrożna wzdłuż drogi Frąknowo – skrzyżowanie z drogą 1264N	początek XX w.
204	Grzegórzki 3, dz. nr 4/2	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.

205	Grzegórzki 5, dz. nr 43/5	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
206	Grzegórzki 6, dz. nr 5/2, 6/1	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
207	Grzegórzki 11, dz. nr 11/2	budynek mieszkalny, drewniany	1910 r.
208	Grzegórzki 13, dz. nr 13/1	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
209	Grzegórzki 14, dz. nr 14/1	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
210	Grzegórzki 15, dz. nr 15	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
211	Grzegórzki 15, dz. nr 15	budynek gospodarczy, murowano- drewniany	1920 r.
212	Grzegórzki 18, dz. nr 33/1	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
213	Grzegórzki 22, dz. nr 21	budynek mieszkalny, murowano- drewniany	początek XX w.
214	Grzegórzki 23, dz. nr 22	budynek mieszkalny, murowano- drewniany	1930 r.
215	Grzegórzki 25, dz. nr 24/1	budynek szkolny, murowany	1930 r.
216	Jabłonka 4, dz. nr 3146/3	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
217	Jabłonka 5, dz. nr 78/1	budynek mieszkalny, drewniany	1910 r.
218	Jabłonka 6, dz. nr 76	budynek mieszkalny, drewniany	1906 r.
219	Jabłonka 8, dz. nr 75/10	budynek mieszkalny, murowano- drewniany	początek XX w.
220	Jabłonka 10, dz. nr 74	budynek mieszkalny, drewniany	koniec XIX w.
221	Jabłonka 15, dz. nr 84	budynek mieszkalny, murowany	1910 r.
222	Jabłonka 22, dz. nr 94/1	budynek szkolny, murowany, ob. mieszkalny	koniec XIX – początek XX w.
223	Jabłonka 26, dz. nr 95/1, 95/2	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
224	Jabłonka 27, dz. nr 64/5	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
225	Jabłonka 27A, dz. nr 63/2	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.

226	Jabłonka 28, dz. nr 96	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
227	Jabłonka 30, dz. nr 98	budynek mieszkalny, drewniany	koniec XIX w.
228	Jabłonka 31, dz. nr 62/1	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
229	Jabłonka 32, dz. nr 61	budynek mieszkalny, murowany	1938 r.
230	Jabłonka 34, dz. nr 58/2	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
231	Jabłonka 35, dz. nr 105	budynek mieszkalny, murowany	1910 r.
232	Jabłonka 39, dz. nr 48	budynek mieszkalny, drewniany	1900 r.
233	Jabłonka 41A/41B, dz. nr 3145/12, 3145/13	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
234	Jabłonka 44, dz. nr 121	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
235	Jabłonka 48, dz. nr 464/1	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
236	Jabłonka 49, dz. nr 181/1	budynek mieszkalny, drewniany	1900 r.
237	Jabłonka 50, dz. nr 180	budynek mieszkalny, drewniany	1900 r.
238	Jabłonka 53, dz. nr 175/1	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
239	Jabłonka 54, dz. nr 178	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
240	Jabłonka, dz. nr 272	cmentarz ewangelicki, dawny	XIX w.
241	Jabłonka, dz. nr 17-3265/2	Pozycja Olsztynecka-rejon Natać Wielka - L93 - schron bierny, odporność B	1938 r.
242	Jabłonka, dz. nr 17-3241/2	Pozycja Olsztynecka-Rejon Natać Wielka-L94 - schron bierny, odporność B	1938 r.
243	Kamionka 2, dz. nr 94	budynek mieszkalny, murowany	1910 r.
244	Kamionka 3, dz. nr 93	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.

245	Kamionka 5, dz. nr 91/1	budynek gospodarczy	koniec XIX – początek XX w.
246	Kamionka 9, dz. nr 79/1	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
247	Kamionka 15, dz. nr 72	budynek mieszkalny, drewniany	1850 r.
248	Kamionka 16, dz. nr 70/2	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
249	Kamionka 18, dz. nr 60/9	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
250	Kanigowo 1, dz. nr 207	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
251	Kanigowo 10, dz. nr 219	budynek mieszkalny, murowany	1910 r.
252	Kanigowo 17, dz. nr 118/2	budynek gospodarczy	1910 r.
253	Kanigowo 22, dz. nr 115	budynek plebanii, murowany	1900 r.
254	Kanigowo 24/24A, dz. nr 215	budynek szkolny, murowany	1900 - 1920 r.
255	Kanigowo 25, dz. nr 113	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
256	Kanigowo 27C, dz. nr 100/2	budynek gospodarczy	1900 r.
257	Kanigowo 28, dz. nr 106/1	budynek mieszkalny, drewniany	1900 r.
258	Kanigowo 33, dz. nr 80	budynek mieszkalny, murowany	1938 r.
259	Kanigowo 35, dz. nr 74/4	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
260	Kanigowo, dz. nr 108	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.
261	Kanigowo – Zaborowo	aleja przydrożna wzdłuż drogi 1550N	początek XX w.
262	Koniuszyn 1, dz. nr 16-3247/11	budynek mieszkalny, murowany, ob. budynek nadleśnictwa	1900 r.
263	Koniuszyn, dz. nr 16-3244/1	cmentarz ewangelicki, dawny	XIX w.
264	Likusy 1, dz. nr 3142/3	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
265	Likusy 3, dz. nr 215	budynek mieszkalny, murowany	1905 r.

266	Likusy 9, dz. nr 54/4	budynek mieszkalny, murowany	1910 r.
267	Likusy 10, dz. nr 64/2	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
268	Likusy, dz. nr 3169	Pozycja Olsztynecka-Rejon Likusy-Wikno - L82- schron bierny, odporność B	1938 r.
269	Likusy, dz. nr 3168/1	Pozycja Olsztynecka-Rejon Likusy-Wikno - L83 - schron bierny, odporność B	1938 r.
270	Likusy, dz. nr 3168/1	Pozycja Olsztynecka-Rejon Likusy-Wikno -L84 - schron bierny, odporność B	1938 r.
271	Likusy, dz. nr 3168/1	Pozycja Olsztynecka-Rejon Likusy-Wikno -L84 - rów przeciwpancerny	1938 r.
272	Likusy, dz. nr 66	Pozycja Olsztynecka-Rejon Likusy-Wikno - L85 - schron bierny, odporność B	1938 r.
273	Likusy, dz. nr 15	Pozycja Olsztynecka-Rejon Likusy-Wikno - L86 - schron bierny, odporność B	1938 r.
274	Likusy, dz. nr 3176	Pozycja Olsztynecka-Rejon Likusy-Wikno - L88 - schron bierny, odporność B	1938 r.
275	Litwinki 4, dz. nr 44/1	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
276	Litwinki 13, dz. nr 80/2	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
277	Litwinki 25, dz. nr 62/2	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
278	Łyna 1, dz. nr 47/1	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
279	Łyna 1, dz. nr 47/1	budynek gospodarczy, murowany	1930 r.
280	Łyna 4, dz. nr 51/2	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.

281	Łyna 5, dz. nr 52, 53/2	budynek mieszkalny, murowany	1936 r.
282	Łyna 12, dz. nr 78/1	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
283	Łyna 14, dz. nr 80/6	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
284	Łyna 18, dz. nr 154/1, 154/2	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
285	Łyna 20, dz. nr 153/3	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
286	Łyna 21, dz. nr 152/1	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
287	Łyna 23, dz. nr 148/2	budynek mieszkalny, murowany	1890 r.
288	Łyna 24, dz. nr 147/1	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
289	Łyna 25, dz. nr 69, 70, 72	budynek zajazdu, murowany, ob. sklep	1930 r.
290	Łyna 26, dz. nr 64	budynek szkolny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
291	Łyna 31, dz. nr 140	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
292	Łyna, dz. nr 46	cmentarz rzymskokatolicki, dawny, ob. parafialny	2. połowa XIX w.
293	Łyna, dz. nr 132	cmentarz ewangelicki, dawny	2. połowa XIX w.
294	Łysakowo, dz. nr 75/1	kuźnia murowano-drewniana	koniec XIX w.
295	Łysakowo 2, dz. nr 62/1	budynek gospodarczy, murowany	koniec XIX – początek XX w.
296	Łysakowo 6, dz. nr 65	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
297	Łysakowo 11, dz. nr 72	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
298	Łysakowo 13, dz. nr 77/1	budynek gospodarczy, murowany	1930 r.
299	Łysakowo 20/21, dz. nr 89	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
300	Łysakowo 26, dz. nr 143/1	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
301	Łysakowo 27, dz. nr 284	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.

302	Łysakowo 28, dz. nr 136/1	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
303	Łysakowo 30, dz. nr 134/1	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
304	Łysakowo 31, dz. nr 128/1	budynek gospodarczy	1900 r.
305	Łysakowo 33, dz. nr 124	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
306	Łysakowo 33, dz. nr 124	budynek gospodarczy, murowany	1900 r.
307	Łysakowo 35, dz. nr 119	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
308	Łysakowo 37, dz. nr 106/2	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
309	Łysakowo, dz. nr 76	cmentarz ewangelicki, dawny	XIX w.
310	Magdaleniec, dz. nr 66	kapliczka murowana	XIX w.
311	Magdaleniec 1, dz. nr 14/1, 14/4	budynek szkolny, murowany, ob. świetlica	koniec XIX w.
312	Magdaleniec 1, dz. nr 14/1, 14/4	budynek gospodarczy murowany w zespole szkolnym	koniec XIX w.
313	Magdaleniec 5, dz. nr 27	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
314	Magdaleniec 8, dz. nr 49	budynek mieszkalny, murowany	1939 r.
315	Magdaleniec 10, dz. nr 55	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
316	Magdaleniec 13, dz. nr 63, 83	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
317	Magdaleniec 14, dz. nr 61	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
318	Módłki 1, dz. nr 13/1	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
319	Módłki 4, dz. nr 28, 143	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
320	Módłki 7, dz. nr 24/2	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
321	Módłki 8, dz. nr 31/1	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
322	Módłki 10, dz. nr 34/8	budynek gospodarczy, murowany	początek XX w.

323	Módlki 15, dz. nr 61/1	budynek gospodarczy	1930 r.
324	Módlki – Nidzica	aleja przydrożna, droga 604N, ochrona krajobrazowa	początek XX w.
325	Napiwoda, dz. nr 94/1	dzwonnica drewniana	rekonstrukcja 1999 r.
326	Napiwoda 2, dz. nr 120	budynek kolejowy, murowany, ob. mieszkalny	1902 r.
327	Napiwoda 3, dz. nr 120	budynek kolejowy, murowany, ob. mieszkalny	1902 r.
328	Napiwoda 4, dz. nr 120	budynek kolejowy, murowany, ob. mieszkalny	1910 r.
329	Napiwoda 5, dz. nr 127	budynek mieszkalny, murowany	1910 r.
330	Napiwoda 8, dz. nr 131	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
331	Napiwoda 9, dz. nr 133	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
332	Napiwoda 13, dz. nr 141/4	budynek mieszkalny, murowany, ob. biblioteka	1935 r.
333	Napiwoda, obok nr 14/1, dz. nr 162/83	budynek przemysłowy, murowany	koniec XIX w.
334	Napiwoda 14/2, dz. nr 162/36	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
335	Napiwoda 25, dz. nr 146/1	budynek gospodarczy, murowano- drewniany	koniec XIX – początek XX w.
336	Napiwoda 26, dz. nr 147/2, 147/3	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
337	Napiwoda 32, dz. nr 190	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
338	Napiwoda 35, dz. nr 160	budynek gospodarczy, murowany	koniec XIX – początek XX w.
339	Napiwoda 41, dz. nr 35/1	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
340	Napiwoda 44, dz. nr 51/2	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.

341	Napiwoda 45, dz. nr 52	budynek mieszkalny, drewniany	1930 r.
342	Napiwoda 46, dz. nr 53	budynek mieszkalny, murowano-drewniany	1920 r.
343	Napiwoda 48, dz. nr 55/2	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
344	Napiwoda 49, dz. nr 56	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
345	Napiwoda 53, dz. nr 63/5, 63/6	budynek mieszkalny, drewniany	1900 r.
346	Napiwoda 59, dz. nr 82/1	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
347	Napiwoda 60, dz. nr 83	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
348	Napiwoda 61, dz. nr 84/1, 84/2	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
349	Napiwoda 72, dz. nr 108/5	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
350	Napiwoda, dz. nr 69/1	cmentarz ewangelicki, dawny	2. połowa XIX w.
351	Napiwoda – droga nr 544 (w kierunku Nidzicy)	aleja przydrożna Jabłonowo – Niechłonin – Narzym – Napiwoda	początek XX w.
352	Natać Mała 1, dz. nr 353	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
353	Natać Mała 2, dz. nr 153/2	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
354	Natać Mała 3, dz. nr 177/6	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
355	Natać Mała 4, dz. nr 154	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
356	Natać Mała 7, dz. nr 338/1	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
357	Natać Mała 27, dz. nr 3287/5	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
358	Natać Mała, dz. nr 3308/5	cmentarz ewangelicki, dawny	XIX w.
359	Natać Wielka 3, dz. nr 87	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
360	Natać Wielka 9, dz. nr 100	budynek mieszkalny, drewniany	1890 r.
361	Natać Wielka 14, dz. nr 348	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.

362	Natać Wielka 15, dz. nr 354	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
363	Natać Wielka 17, dz. nr 104	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
364	Natać Wielka 18, dz. nr 16/2	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
365	Natać Wielka 21, dz. nr 352	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
366	Natać Wielka 23, dz. nr 355	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
367	Natać Wielka 24, dz. nr 66/1	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
368	Natać Wielka 26, dz. nr 113/2	budynek mieszkalny, murowany	lata 20. XX w.
369	Natać Wielka, dz. nr 21	cmentarz ewangelicki, dawny	XIX w.
370	Nibork Drugi 3, dz. nr 49-54	czworak murowany	2. połowa XIX w.
371	Nibork Drugi 4, dz. nr 6, 7, 8, 9, 10/3	czworak murowany	2. połowa XIX w.
372	Nibork Drugi 5, dz. nr 45/5	gorzelnia murowana	2. połowa XIX w.
373	Olszewo 5, dz. nr 346/1	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
374	Olszewo 6/6A, dz. nr 312	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
375	Olszewo 8, dz. nr 337/1	budynek mieszkalny, murowano-drewniany	1900 r.
376	Olszewo 9, dz. nr 291, 292	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
377	Olszewo 11, dz. nr 289/1	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
378	Olszewo 13, dz. nr 286	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
379	Olszewo 14, dz. nr 265	budynek gospodarczy	1920 r.
380	Olszewo 15, dz. nr 263	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
381	Olszewo, dz. nr 260	cmentarz ewangelicki, dawny	XIX w.
382	Orłowo, dz. nr 19/3	zespół dworsko-folwarczny, ob. gospodarstwo rolne	1835 – 1910 r.

383	Orłowo 9/1, 9/2, 9/3, dz. nr 95, 96, 97, 98	czworak murowany w zespole dworsko-folwarcznym	2. połowa XIX w.
384	Orłowo 11/1, 11/2, 11/3, 11/4, dz. nr 81, 82, 83, 84	czworak murowany w zespole dworsko-folwarcznym	2. połowa XIX w.
385	Orłowo, dz. nr 3200	cmentarz ewangelicki, dawny właścicieli folwarku	2. połowa XIX w.
386	Orłowo – granica powiatu	aleja przydrożna wzdłuż drogi 1264N Leszcz – Jankowice – Janki – Moczysko, odcinek Orłowo – granica powiatu	początek XX w.
387	Piątki 15, dz. nr 120/1, 121	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
388	Piątki 15, dz. nr 120/1, 121	budynek gospodarczy, murowany	1920 r.
389	Piątki 16A, dz. nr 35/4	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
390	Piątki 16A, dz. nr 35/4	budynek gospodarczy, murowany	koniec XIX – początek XX w.
391	Piątki 21, dz. nr 82	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
392	Piątki 21, dz. nr 82	budynek gospodarczy, murowany	1920 r.
393	Piątki, dz. nr 67	cmentarz ewangelicki, dawny	2. połowa XIX w.
394	Piotrowice 8, dz. nr 27/1	budynek mieszkalny, murowany	1940 r.
395	Piotrowice 10, dz. nr 31/2	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
396	Piotrowice 11, dz. nr 32	budynek mieszkalny, murowany	1940 r.
397	Podgórzyn, dz. nr 22-103	cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	1914 r.
398	Radomin, dz. nr 23	kapliczka murowana	1854 r.
399	Radomin 5, dz. nr 9	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
400	Radomin 6, dz. nr 10	budynek mieszkalny, murowano-drewniany	1920 r.
401	Radomin 10, dz. nr 14	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.

402	Radomin 11, dz. nr 155/1	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
403	Radomin 18, dz. nr 136	budynek mieszkalny, murowany	1935 r.
404	Radomin 20, dz. nr 53	budynek mieszkalny, murowany	lata 30. XX w.
405	Radomin 21, dz. nr 58	budynek gospodarczy, murowany	koniec XIX – początek XX w.
406	Radomin 22, dz. nr 50/2	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
407	Radomin 30, dz. nr 15/2	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
408	Rączki 2, dz. nr 58	budynek mieszkalny, murowany	1936 r.
409	Rączki 4, dz. nr 62	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
410	Rączki 11, dz. nr 73/2	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
411	Rączki 13, dz. nr 74, 75	budynek mieszkalny, murowany	1910 r.
412	Rączki 25/26, dz. nr 41, 42/1	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
413	Rączki – Mielno	aleja przydrożna 1585N	początek XX w.
414	Rozdroże 13, dz. nr 45	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
415	Rozdroże 14, dz. nr 52	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
416	Rozdroże 16, dz. nr 42/3	budynek mieszkalny, murowany	1922 r.
417	Rozdroże, dz. nr 157/9, 157/10, 157/12-część działki, 389/2, 389/1 – część oraz dz. nr 177	park wiejski, krajobrazowy wraz z aleją dojazdową	początek XX w.
418	Siemiątki 2, dz. nr 28/1	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
419	Siemiątki 3, dz. nr 32/4	budynek mieszkalny, murowany	1910 r.
420	Siemiątki 4A, dz. nr 40/2	budynek mieszkalny, murowany	1910 r.
421	Siemiątki 4A, dz. nr 39/1, 41/1	budynek gospodarczy, murowany	1910 r.

422	Szerokopaś 6, dz. nr 25, 26	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
423	Szerokopaś 8/8A, dz. nr 20	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
424	Szerokopaś 10, dz. nr 19	budynek gospodarczy, murowany	1930 r.
425	Szerokopaś 11, dz. nr 18/2	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
426	Szerokopaś 11, dz. nr 18/2, 18/4	budynek gospodarczy, murowany	1930 r.
427	Szerokopaś 12, dz. nr 2/10, 2/7	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
428	Szerokopaś 14, dz. nr 135	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
429	Szerokopaś 20, dz. nr 146/2	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
430	Szerokopaś 21, dz. nr 147/3	budynek szkolny, murowany	1903 r.
431	Szerokopaś, dz. nr 127	cmentarz ewangelicki, dawny	2. połowa XIX w.
432	Tatary 16A/16A, dz. nr 190/1, 189/4	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
433	Tatary 17/17A, dz. nr 191/1, 192/1	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
434	Wały 2, dz. nr 88/2, 89/2	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
435	Wały 3, dz. nr 84/2	budynek mieszkalny, drewniany	1940 r.
436	Wały 4, dz. nr 83/2	budynek mieszkalny, drewniany	1940 r.
437	Wały 5, dz. nr 82	budynek mieszkalny, drewniany	1940 r.
438	Wały 7, dz. nr 70/2	budynek mieszkalny, drewniany	1930 r.
439	Wały 9, dz. nr 3229/6	budynek szkolny, murowany, ob. leśnictwo	koniec XIX – początek XX w.
440	Wały 11, dz. nr 66/1	budynek gospodarczy, murowany	koniec XIX – początek XX w.
441	Wały 16, dz. nr 51/2	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.

442	Wały 17, dz. nr 380/1, 380/2	budynek mieszkalny, drewniany	1930 r.
443	Wały 18, dz. nr 73	budynek kuźni, murowany	koniec XIX – początek XX w.
444	Wały 21, dz. nr 3261/2	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
445	Wały 23, dz. nr 118	budynek mieszkalny, drewniany	1940 r.
446	Wały 24, dz. nr 119	budynek mieszkalny, drewniany	1920 r.
447	Wały 26, dz. nr 379/1	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
448	Wały 27, dz. nr 3261/4	budynek mieszkalny, murowany	1910 r.
449	Waszulki 4, dz. nr 173/2	budynek mieszkalny, murowano-drewniany	1920 r.
450	Waszulki 5, dz. nr 193	budynek mieszkalny, murowany	1910 r.
451	Waszulki 15, dz. nr 202	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
452	Waszulki 16, dz. nr 204	budynek mieszkalny, murowano-drewniany	1910 r.
453	Waszulki 18, dz. nr 206	budynek mieszkalny, murowano-drewniany	początek XX w.
454	Waszulki 19, dz. nr 207	budynek mieszkalny, murowany	1910 r.
455	Waszulki 20, dz. nr 209	budynek mieszkalny, murowany	1910 r.
456	Waszulki, dz. nr 234	cmentarz ewangelicki, dawny	2. połowa XIX w.
457	Wietrzychowo 1/4, dz. nr 14/1	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
458	Wietrzychowo 2, dz. nr 72/7	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
459	Wietrzychowo 8, dz. nr 57	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
460	Wietrzychowo, dz. nr 31/27	zespół dworsko-folwarczny, ob. gospodarstwo rolne	1930 r.
461	Wietrzychowo, dz. nr 3305/2	cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej	1914 r.
462	Wikno 1, dz. nr 3171/5	budynek mieszkalny, murowany	1940 r.

463	Wikno 2, dz. nr 3171/6	budynek mieszkalny, murowany	1932 r.
464	Wikno 3, dz. nr 322/1	budynek mieszkalny, murowany	lata 20.-30. XX w.
465	Wikno 9, dz. nr 313/3	budynek mieszkalny, murowany	lata 20.-30. XX w.
466	Wikno 10, dz. nr 308/6	budynek mieszkalny, drewniany	początek XX w.
467	Wikno 14, dz. nr 305/5	budynek mieszkalny, drewniany	1920 r.
468	Wikno 18, dz. nr 3158/15	budynek mieszkalny, drewniany	1910 r.
469	Wikno 19, dz. nr 3158/15	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
470	Wikno 20, dz. nr 3158/12	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
471	Wikno, dz. nr 3173/1	Pozycja Olsztynecka-Rejon Likusy-Wikno - L90 - schron bierny, odporność B	1938 r.
472	Wikno, dz. nr 3190/1	Pozycja Olsztynecka-Rejon Likusy-Wikno - Pak 97 - schron bojowy, odporność B1	1938 r.
473	Wikno, dz. nr 3189/1	Pozycja Olsztynecka-Rejon Likusy-Wikno-L91 schron bierny, odporność B	1938 r.
474	Wikno, dz. nr 3189/1	Pozycja Olsztynecka-Rejon Likusy-Wikno -L91 - okopy schronu	1938 r.
475	Wikno, dz. nr 3171/14	Pozycja Olsztynecka-rejon Likusy-Wikno - L92-schron bierny, odporność B oraz garnek Kocha	1938 r.
476	Wólka Orłowska 5, dz. nr 16/6	budynek mieszkalny, murowany	1930 r.
477	Wólka Orłowska, dz. nr 13/22	cmentarz ewangelicki, dawny	2. połowa XIX w.
478	Wólka Orłowska, dz. nr 3333	Pozycja Olsztynecka-Rejon Wólka Orłowska - L75-schron bierny, odporność B	1938 r.

479	Wólka Orłowska, dz. nr 3333	Pozycja Olsztynecka-Rejon Wólka Orłowska- L76 - schron bierny, odporność B	1938 r.
480	Wólka Orłowska, dz. nr 4/3	Pozycja Olsztynecka-Rejon Wólka Orłowska - L77 - schron bierny, odporność B	1938 r.
481	Wólka Orłowska, dz. nr 4/3	Pozycja Olsztynecka-Rejon Wólka Orłowska - L78 - schron bierny, odporność B	1938 r.
482	Wólka Orłowska, dz. nr 4/3	Pozycja Olsztynecka-Rejon Wólka Orłowska - L79 - schron bierny, odporność B oraz garnki Kocha przed schronem	1938 r.
483	Wólka Orłowska, dz. nr 3335	Pozycja Olsztynecka -Rejon Wólka Orłowska - L80 - schron bierny, odporność B oraz ruiny wartowni	1938 r.
484	Wólka Orłowska, dz. nr 3335	Pozycja Olsztynecka-Rejon Wólka Orłowska- L81 - schron bierny, odporność B	1938 r.
485	Zagrzewo 9/1 i 9/2, dz. nr 12/14, 12/15	dwojak murowany w zespole folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.
486	Zagrzewo 10/1 i 10/2, dz. nr 12/16, 12/17	dwojak murowany w zespole folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.
487	Zagrzewo 12, dz. nr 17/33	dwojak murowany w zespole folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.
488	Zagrzewo 13, dz. nr 12/18	czworak murowany w zespole folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.
489	Zagrzewo 18, dz. nr 17/13	budynek mieszkalny wielorodzinny, murowany w zespole folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.
490	Zagrzewo, dz. nr 25	cmentarz ewangelicki dawny z kwaterą wojenną z czasów I wojny światowej	2. połowa XIX w.
491	Załuski 2, dz. nr 16/33	budynek dworu, murowany w zespole dworsko-folwarcznym, ob. budynek mieszkalny	1920 r.

492	Załuski, dz. nr 16/22, 16/51	zespół dworsko-folwarczny z gorzelnią, ob. gospodarstwo rolne	2. połowa XIX w.
493	Załuski 4, dz. nr 16/57	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX w.
494	Załuski 6, dz. nr 16/81, 16/82	dwojak murowany w zespole folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.
495	Załuski 15, dz. nr 2/3	czworak murowany w zespole folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.
496	Załuski 17, dz. nr 2/6	trojak murowany w zespole folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.
497	Załuski 19, dz. nr 2/9	budynek szkolny, murowany w zespole folwarcznym, ob. mieszkalny	koniec XIX – początek XX w.
498	Załuski 21, dz. nr 2/14	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
499	Załuski, dz. nr 9/1	cmentarz ewangelicki, dawny	2. połowa XIX w.
500	Zimna Woda 1, dz. nr 326/2	budynek mieszkalny, murowany	koniec XIX – początek XX w.
501	Zimna Woda 3, dz. nr 3134/7	budynek mieszkalny, murowany	1940 r.
502	Zimna Woda 6, dz. nr 102/6	budynek mieszkalny, murowany	początek XX w.
503	Zimna Woda 7, dz. nr 3102/15	budynek mieszkalny, murowano-drewniany	koniec XIX – początek XX w.
504	Zimna Woda 10, dz. nr 3103/1	budynek mieszkalny, drewniany	koniec XIX – początek XX w.
505	Zimna Woda, dz. nr 3136/2	cmentarz ewangelicki, dawny	2. połowa XIX w.
506	Żelazno, dz. nr 28	kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki, parafialny p.w. św. Andrzeja Boboli	1880 r.
507	Żelazno 1/1, dz. nr 427, 428	budynek mieszkalny, murowany	1900 r.
508	Żelazno 1/4, dz. nr 51/3	budynek mieszkalny, murowany	1920 r.
509	Żelazno, dz. nr 26	cmentarz ewangelicki, dawny	2. połowa XIX w.
510	Żelazno, dz. nr 3414	Pozycja Olsztynecka-Rejon Witramowo II -L65 - schron bierny, odporność B	1938 r.

511	Żelazno, dz. nr 3414	Pozycja Olsztynecka-Rejon Bolejny - L66 - schron bierny, odporność B oraz ruiny wartowni obok schronu	1938 r.
512	Żelazno, dz. nr 3413	Pozycja Olsztynecka-Rejon Bolejny- L67 - schron bierny, odporność B oraz ruiny wartowni obok schronu	1938 r.
513	Żelazno, dz. nr 3413	Pozycja Olsztynecka-Rejon Bolejny - L68 - schron bierny, odporność B	1938 r.
514	Żelazno, dz. nr 3412/1	Pozycja Olsztynecka-Rejon Bolejny - L69 - schron bierny, odporność B	1938 r.
515	[...] Nidzica - Zaborowo, część w granicach gminy Nidzica	aleja przydrożna	początek XX w.

7.4. Zabytki archeologiczne

Na terenie Gminy Nidzica znajduje się 116 stanowisk archeologicznych, w tym trzy (w rozbiu na pięć) stanowiska archeologiczne objęte ochroną prawną:

- Nidzica, nawarstwienia kulturowe Starego Miasta wraz z zamkiem – nr rej. C-162 z 31.08.1992 r. (stanowiska nr 1 i 2 w miejscowości);
- Olszewo, kurhan o nieokreślonej chronologii, prawdopodobnie starożytny – nr rej. C-229 z 28.04.1997 r.;
- Wały, wały i fosy średniowieczne – nr rej. C-135 z 28.03.1988 r. (obecnie figurujące w wojewódzkiej ewidencji zabytków jako stanowiska Zimna Woda st. IA/1 oraz Zimna Woda, st. IB/1).

Wszystkie w/w stanowiska archeologiczne zostały oznaczone w poniższym zestawieniu poprzez pogrubienie zapisu dotyczącego danego stanowiska archeologicznego.

L.P.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr stan. w miejscowości	Nr stan. na obszarze	Funkcja i chronologia
------	-------------	----------------	-------------------------	----------------------	-----------------------

1.	Nidzica	33-61	1	1	nawarstwienia kulturowe Starego Miasta wraz z zamkiem, średniowiecze
2.	Nidzica	33-61	2	2	osada (cały teren Starego Miasta – poza budowlą zamku), średniowiecze
3.	Nidzica	33-61	3	3	śląd osadnictwa, starożytność (archiwalne)
4.	Nidzica	33-61	4	4	grodzisko, starożytność (archiwalne)
5.	Nidzica	33-61	5	5	śląd osadnictwa, chronologia nieokreślona (archiwalne)
6.	Nidzica	33-61	6	6	osada, średniowiecze
7.	Nidzica	32-61	7	5	1/ śląd osadnictwa, średniowiecze; 2/ osada, nowożytność
8.	Nidzica	32-61	8	7	osada, nowożytność
9.	Bartoszki	32-61	I	1	osada, nowożytność
10.	Bolejny	30-60	I	7	śląd osadnictwa, nowożytność
11.	Bolejny	30-60	II	8	śląd osadnictwa, nowożytność
12.	Brzeźno Łyńskie	30-61	I	1	1/ śląd osadnictwa, mezolit 2/ śląd osadnictwa, wczesna epoka żelaza 3/ śląd osadnictwa, wczesne średniowiecze 4/ śląd osadnictwa, nowożytność
13.	Brzeźno Łyńskie	30-61	II	3	1/ śląd osadnictwa, mezolit 2/ śląd osadnictwa, wczesna epoka żelaza 3/ śląd osadnictwa, średniowiecze 4/ śląd osadnictwa, nowożytność
14.	Dobrzyń	31-60	I	5	cmentarzysko?, chronologia nieokreślona

15.	Dobrzyń	31-60	II	8	1/ osada, późne średniowiecze 2/ osada, nowożytność
16.	Dobrzyń	31-60	III	9	kurhan, chronologia nieokreślona
17.	Dobrzyń	31-60	IV	10	1/ ślad osadnictwa, późne średniowiecze 2/ osada, nowożytność
18.	Dobrzyń	31-60	V	15	kurhan?, chronologia nieokreślona
19.	Dobrzyń	31-60	VI	16	kurhan?, chronologia nieokreślona
20.	Frąknowo	31-60	I	1	ślad osadnictwa, neolit, kultura ceramiki sznurowej
21.	Frąknowo	31-60	II	2	ślad osadnictwa, chronologia nieokreślona
22.	Frąknowo	31-60	III	3	ślad osadnictwa, chronologia nieokreślona
23.	Frąknowo	31-60	IV	4	osada?, średniowiecze
24.	Frąknowo	31-60	V	6	1/ osada, późne średniowiecze 2/ osada, nowożytność
25.	Frąknowo	31-60	VI	7	ślad osadnictwa, późne średniowiecze
26.	Frąknowo	31-60	VII	17	ślad osadnictwa, neolit?
27.	Frąknowo	31-60	VIII	18	kurhan?, chronologia nieokreślona
28.	Grzegórzki	33-61	I	10	osada, średniowiecze
29.	Grzegórzki	33-61	II	9	ślad osadnictwa, starożytność
30.	Jabłonka	30-62	I	4	ślad osadnictwa, nowożytność
31.	Jabłonka	30-62	II	5	ślad osadnictwa, nowożytność
32.	Jabłonka	30-62	III	6	ślad osadnictwa, nowożytność
33.	Kamionka	34-60	I	21	1/ ślad osadnictwa, starożytność;

					2/ ślad osadnictwa, nowożytność
34.	Kamionka	34-60	II	15	1/ osada, wczesna epoka żelaza; 2/ ślad osadnictwa, chronologia nieokreślona
35.	Kanigowo	33-60	I	8	1/ osada, epoka brązu; 2/ osada, nowożytność
36.	Kanigowo	34-61	II	5	1/ ślad osadnictwa, neolit 2/ osada, nowożytność
37.	Likusy	30-61	1	2	1/ ślad osadnictwa, średniowiecze 2/ ślad osadnictwa, nowożytność
38.	Likusy	31-61	II	3	ślad osadnictwa, epoka kamienia
39.	Litwinki	32-60	I	2	cmentarzysko, okres wpływów rzymskich (informacja archiwalna)
40.	Litwinki	32-60	II	3	1/ cmentarzysko, okres wpływów rzymskich; 2/ osada, średniowiecze
41.	Litwinki	32-60	III	4	1/ osada, okres wpływów rzymskich; 2/ osada, średniowiecze
42.	Litwinki	32-60	IV	5	1/ ślad osadnictwa, okres wpływów rzymskich 2/ ślad osadnictwa, nowożytność
43.	Litwinki	32-60	V	6	ślad osadnictwa, okres wpływów rzymskich
44.	Łyna	31-60	I	11	osada, nowożytność
45.	Łyna	31-60	II	12	1/ ślad osadnictwa, późne średniowiecze 2/ osada, nowożytność
46.	Łyna	31-61	III	19	wał, nowożytność

47.	Łyna	31-61	IV	21	śląd osadnictwa, epoka kamienia
48.	Łysakowo	33-60	I	4	śląd osadnictwa, neolit (informacja archiwalna)
49.	Łysakowo	32-60	II	1	śląd osadnictwa, starożytność (informacja archiwalna)
50.	Magdaleniec	33-61	I	11	osada, nowożytność
51.	Módlki (Napiwoda)	32-62	I	11	śląd osadnictwa, nowożytność
52.	Módlki (Napiwoda)	32-62	II	12	śląd osadnictwa, nowożytność
53.	Módlki	33-62	III	39	śląd osadnictwa, nowożytność
54.	Módlki	33-62	IV	37	śląd osadnictwa, nowożytność
55.	Módlki	33-62	V	38	śląd osadnictwa, późne średniowiecze - nowożytność
56.	Napiwoda	32-61	1	2	osada, nowożytność
57.	Napiwoda	31-61	II	2	śląd osadnictwa, późne średniowiecze - nowożytność
58.	Napiwoda	31-61	III	4	śląd osadnictwa, nowożytność
59.	Napiwoda	31-61	IV	5	wał, nowożytność
60.	Napiwoda	31-61	V	6	wał, nowożytność
61.	Natać Wielka	29-62	I	1	śląd osadnictwa, starożytność
62.	Natać Wielka	30-62	II	1	1/ śląd osadnictwa, neolit 2/ śląd osadnictwa, epoka brązu 3/ śląd osadnictwa, starożytność
63.	Natać Wielka	30-62	III	2	1/ śląd osadnictwa, średniowiecze 2/ śląd osadnictwa, nowożytność
64.	Natać Wielka	30-62	IV	3	śląd osadnictwa, paleolit/mezolit
65.	Nibork Drugi	32-60	I	7	osada, nowożytność

66.	Nibork Drugi	32-61	II	4	osada, nowożytność
67.	Olszewo	33-60	I	5	kurhan, starożytność
68.	Orłowo	31-61	I	1	znalezisko luźne, chronologia nieokreślona (inf. archiwalna)
69.	Orłowo	31-61	II	7	śląd osadnictwa, okres wpływów rzymskich?
70.	Orłowo	31-61	III	8	wał, nowożytność
71.	Orłowo	31-61	IV	9	śląd osadnictwa, późne średniowiecze
72.	Orłowo	31-61	V	10	1/ śląd osadnictwa, późne średniowiecze 2/ śląd osadnictwa, nowożytność
73.	Orłowo	31-61	VI	11	1/ śląd osadnictwa, epoka kamienia 2/ śląd osadnictwa, późne średniowiecze
74.	Orłowo	31-61	VII	12	1/ śląd osadnictwa, średniowiecze 2/ śląd osadnictwa, późne średniowiecze
75.	Orłowo	31-61	VIII	13	1/ śląd osadnictwa, epoka brązu 2/ śląd osadnictwa, późne średniowiecze
76.	Orłowo	31-61	IX	14	śląd osadnictwa, średniowiecze
77.	Orłowo	31-61	X	15	1/ śląd osadnictwa, późne średniowiecze 2/ śląd osadnictwa, nowożytność
78.	Orłowo	31-61	XI	20	wał, nowożytność
79.	Orłowo	31-61	XII	22	śląd osadnictwa, nowożytność
80.	Pawliki	34-60	I	14	1/ śląd osadnictwa, paleolit/mezolit; 2/ osada, wczesna epoka

					żelaza
81.	Pawliki	34-61	II	38	śląd osadnictwa, starożytność
82.	Piątki	33-60	I	9	1/ osada, wczesna epoka żelaza; 2/ osada, nowożytność
83.	Piątki	33-60	II	10	osada, nowożytność
84.	Piątki	33-60	III	11	1/ śląd osadnictwa, starożytność; 2/ śląd osadnictwa, nowożytność
85.	Podgórze (Tatary)	33-61	I	7	osada, średniowiecze
86.	Radomin	32-61	I	3	osada, nowożytność
87.	Rączki	32-60	I	9	osada, okres wpływów rzymskich
88.	Rączki	32-60	II	10	1/ osada, okres wpływów rzymskich 2/ osada, nowożytność
89.	Siemiątki	33-61	I	8	osada, nowożytność
90.	Wały	31-62	I	5	śląd osadnictwa, średniowiecze (inf. archiwalna)
91.	Wały	31-63	IV	5	śląd osadnictwa, nowożytność
92.	Wały	31-63	V	6	śląd osadnictwa, nowożytność
93.	Wały	31-63	VI	7	śląd osadnictwa, nowożytność
94.	Wały	31-63	VII	8	śląd osadnictwa, nowożytność
95.	Wały	31-63	VIII	9	śląd osadnictwa, paleolit/mezolit
96.	Wały	31-63	IX	10	1/ śląd osadnictwa, średniowiecze 2/ śląd osadnictwa, nowożytność
97.	Wały	31-63	X	11	śląd osadnictwa,

					średniowiecze
98.	Wały	31-63	XI	12	śląd osadnictwa, nowożytność
99.	Wały	31-63	XII	13	śląd osadnictwa, nowożytność
100.	Wały	31-63	XIII	14	śląd osadnictwa, nowożytność
101.	Wały	31-63	XIV	15	wał, nowożytność
102.	Wały	31-63	XV	16	wał, nowożytność
103.	Wietrzychowo	31-60	I	13	cmentarzysko kurhanowe?, chronologia nieokreślona
104.	Wietrzychowo	31-60	II	14	śląd osadnictwa, nowożytność
105.	Wólka Orłowska	31-61	I	16	1/ śląd osadnictwa, okres wpływów rzymskich? 2/ śląd osadnictwa, nowożytność
106.	Wólka Orłowska	31-61	II	17	kurhan?, chronologia nieokreślona
107.	Wólka Orłowska	31-61	III	18	śląd osadnictwa, nowożytność
108.	Waszulki	32-61	2	6	osada, nowożytność
109.	Zagrzewo	34-61	I	19	cmentarzysko, okres wpływów rzymskich
110.	Zagrzewo	34-61	II	20	1/ śląd osadnictwa, okres wpływów rzymskich; 2/ śląd osadnictwa, wczesne średniowiecze
111.	Zagrzewo	34-61	III	17	1/ śląd osadnictwa, wczesne średniowiecze; 2/ osada, nowożytność
112.	Zagrzewo	33-61	IV	12	osada, średniowiecze
113.	Zimna Woda	31-62	IA	1	wał, średniowiecze
114.	Zimna Woda	31-62	IB	2	wał, średniowiecze
115.	Zimna Woda	31-62	II	3	śląd osadnictwa, średniowiecze

116.	Zimna Woda	31-62	III	4	śląd osadnictwa, nowożytność
------	------------	-------	-----	---	---------------------------------

8.

OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

GMINY NIDZICA.

ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

W wyniku weryfikacji danych archiwalnych i waloryzacji zabytków nieruchomych wykonanej podczas sporządzania gminnej ewidencji zabytków, stwierdzono, iż na terenie Gminy Nidzica przeważają zabytki budownictwa murowanego, mieszkalnego. W gminnej ewidencji zabytków ujęte zostały obiekty o niezatartych cechach zabytkowych. Niestety, procesy modernizacji przebiegające ze znacznym nasileniem w ciągu ostatnich dwudziestu lat, w znacznym stopniu szkodzą obiektom architektury dawnej. Należy tu wymienić niefachowo przeprowadzone przez mieszkańców modernizacje i remonty – rozbudowy zmieniające bryłę budynku, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, często powiązana ze zmianą kształtu otworów, zmiany pokrycia dachów. Uszczerbek pod tym względem jest tym większy, iż właśnie charakterystyczne budownictwo stanowi o odrębności kulturowej tego terenu.

Obiekty sakralne zachowane są w dobrym stanie, na bieżąco remontowane, zaś wszelkie działania przy zabytkach są uzgadniane i akceptowane przez Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Tabela 1. Analiza SWOT dla terenu Gminy Nidzica

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • bogaty i różnorodny zasób zabytków charakterystycznych i wyróżniających region (zamek krzyżacki, Stare Miasto) • wyjątkowe obiekty architektury militarnej z końca okresu międzywojennego; • znaczna ilość cmentarzy wojennych z czasów I wojny światowej, w tym największe tego typu obiekty w województwie – Orłowo, Łyna • unikalne stanowiska archeologiczne – wały i fosy ziemne z okresu średniowiecza; • wysokie walory i atrakcyjność środowiska kulturowego dla gospodarki, mieszkańców i turystyki. 	<ul style="list-style-type: none"> • średni lub zły stan zachowania części obiektów zabytkowych; • brak środków finansowych na konserwację i rewaloryzację obiektów zabytkowych; • zniekształcanie zespołów zabudowy historycznej poprzez wprowadzenie nowej zabudowy, nie liczącej się z lokalną tradycją, architekturą i historycznymi uwarunkowaniami; • niewystarczająca edukacja dotycząca walorów środowiska kulturowego; • zbyt mała ilość publikacji poświęconych dziedzictwu kulturowemu terenu Gminy.
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • rosnąca rola samorządu regionalnego poprzez włączenie ochrony zabytków w sferę rozwoju regionalnego; • możliwość finansowania prac konserwatorskich i remontowych obiektów zabytkowych ze środków finansowych pochodzących z różnych źródeł: państwowe, samorządowe, prywatne, wyznaniowe, środki UE i in.; • uwzględnianie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego w programach, strategiach i planach rozwoju województwa, gmin i miast; • rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego; • edukacja w dziedzinie zarządzania dziedzictwem kulturowym. 	<ul style="list-style-type: none"> • pogarszający się stan techniczny tkanki zabytkowej spowodowany niewłaściwym użytkowaniem; • brak środków na skuteczną ochronę i zabezpieczenie zabytków; • niewłaściwe prowadzenie prac budowlanych, konserwatorskich, niezgodnie ze sztuką budowlaną; • dokonywanie wtórnych podziałów i parcelacji obiektów i zespołów zabytkowych; • niedostatek mechanizmów promujących działania na rzecz ochrony, konserwacji i rewaloryzacji zabytków.

Źródło: Opracowanie własne

9.1 Cele strategiczne Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Nidzica na Lata 2014-2017.

W założeniach programowych i zadaniach *Programu...* powinna zostać uwzględniona specyfika terenu Gminy Nidzica wynikająca z jej położenia, historii, przemian społecznych i gospodarczych. Wspieranie rozwoju gminy z poszanowaniem dziedzictwa kulturowego powinno być podstawą obecnych i przyszłych działań, tak aby teren ten był miejscem atrakcyjnym i przyjaznym, zarówno dla mieszkańców jak i przyjezdnych.

Głównymi założeniami programu opieki nad zabytkami są:

- spójna polityka finansowania prac konserwatorskich w oparciu o ustawowe regulacje prawne;
- kompleksowa poprawa jakości historycznej przestrzeni publicznej;
- system eksponowania najbardziej wartościowych zabytków Gminy Nidzica;

Główne, długoterminowe cele polityki Gminy Nidzica, związane z ochroną zabytków to:

1. Planowe i konsekwentne realizowanie zadań samorządowych w zakresie ochrony zabytków;
2. Racjonalne wykorzystanie gminnych funduszy na prace ratownicze, konserwatorskie i dokumentacyjne;
3. Powiązanie zadań służących ochronie wartości kulturowych ze strategią rozwoju społeczno-gospodarczego oraz polityką przestrzenną Gminy;
4. Wpieranie projektów związanych z opieką nad zabytkami i zagospodarowaniem obiektów zabytkowych;
5. Powstrzymanie degradacji zagrożonych obiektów zabytkowych i obszarów oraz podjęcie działań w celu poprawy stanu ich zachowania;
6. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
7. Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
8. Realizacja przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

9. Prowadzenie działań informacyjnych, popularyzacyjnych i edukacyjnych związanych z promocją zabytków gminy i walorów krajobrazu kulturowego

9.1 Założenia programowe Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Nidzica

- 1) włączenie problematyki ochrony zabytków do bieżących zadań Rady Miejskiej w Nidzicy;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań prawnych opieki nad zabytkami;
- 3) rozpoznawanie potrzeb dotyczących podejmowania działań zmierzających do zahamowania procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) eksponowanie zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;
- 6) tworzenie warunków współpracy z właścicielami zabytków dla zapewnienia ich opieki.

9.2. Zadania i kierunki działań Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Nidzica

9.2.1. Działania w zakresie odnowy zabytków:

- pozyskiwanie środków zewnętrznych na odnowę zabytków będących własnością Gminy Nidzica;
- informowanie innych właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków;
- przeprowadzenie akcji informacyjnej w formie informacji na stronie internetowej urzędu, plakatu lub ulotek mającej na celu uświadomienie mieszkańcom gminy głównej zasady konserwatorskiej związanej z przeprowadzanymi remontami obiektów zabytkowych, tj. wykonywanie ich przy użyciu materiałów historycznie uzasadnionych, z maksymalnym zachowaniem substancji zabytkowej i minimalną w nią ingerencją.
- sprawowanie opieki nad dawnymi cmentarzami cywilnymi poprzez usuwanie roślinności zielnej oraz samosiewek drzew, oznakowanie obiektów, upowszechnianie wiedzy na ich temat wśród mieszkańców gminy, zwłaszcza dzieci i młodzieży szkolnej. Zwracanie szczególnej uwagi na obowiązek

otaczania opieką miejsc grzebalnych, niezależnie od pochodzenia i wyznania osób tam spoczywających.

9.2.2. Określenie zasad udostępniania zabytków w celach turystycznych

- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych zasad udostępniania w celach turystycznych.
- oznakowanie obiektów udostępnianych w celach turystycznych.
- opracowanie tablic informacyjnych umieszczonych na zewnątrz obiektów, zawierających podstawowe dane historyczne o obiekcie.
- upowszechniania wśród mieszkańców prowadzących działalność turystyczną i agroturystyczną zasad włączania obiektów historycznych do oferty turystycznej gminy oraz przygotowywania obiektów zabytkowych na cele turystyczne.

9.2.3. Edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego

- włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć szkolnych w jednostkach prowadzonych przez gminę.
- publikacja materiałów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w prasie lokalnej, w materiałach promocyjnych oraz na stronie internetowej gminy.

Przyjmuje się, że realizacja zadań, poprzez działania wskazane w niniejszym Programie możliwa będzie dzięki zastosowaniu następujących instrumentów:

- *prawnych*, polegających na uwzględnianiu zapisów niniejszego Programu przy tworzeniu innych dokumentów prawa miejscowego;
- *finansowych*, polegających na finansowaniu wszelkich działań zawartych w Programie w większej części z budżetu gminy, przy czym prace konserwatorskie przy obiektach należących do osób prywatnych, będą wymagały zaangażowania środków prywatnych,
- *koordynacji*, oznaczających współdziałanie w zakresie realizacji celów Programów z zainteresowanymi organizacjami pozarządowymi i osobami fizycznymi,
- *społecznych*, co oznacza, że Program skierowany jest do odbiorcy masowego poprzez wszelkie działania edukacyjne i promocyjne,
- *kontrolnych*, polegających na egzekwowaniu zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną, oraz walce z samowolami budowlanymi na zabytkach.

Obiekty, zespoły i założenia urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków objęte są rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z ustawy z dnia 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Rygory te obowiązują niezależnie od położenia obiektu w poszczególnych strefach ochrony konserwatorskiej lub poza strefami. Wszelkie prace remontowe, zmiany własności, funkcji przeznaczenia obiektu wymagają pisemnego pozwolenia Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z dnia 2 czerwca 2011 r, nr 113, poz. 661.), precyzuje wymagania względem osób prowadzących prace przy obiektach zabytkowych oraz tryb postępowania.

Zgodnie z art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, podstawą sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest gminna

ewidencja zabytków. Ewidencją zostają objęte zespoły i obiekty o istotnych, lokalnych walorach historycznych, kulturowych i krajobrazowych. Obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków nieruchomych spoczywa na Burmistrzu Nidzicy (art. 22 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami prowadzona jest ewidencja zabytków Gminy Nidzica. Ewidencja zabytków prowadzona jest przez Burmistrza Nidzicy w formie kart adresowych. Ewidencja obejmuje zabytki nieruchome historyczne oraz karty adresowe stanowisk archeologicznych. Dla zabytków tych na kartach adresowych podawane są następujące informacje: adres, rodzaj zabytku, opis obiektu, chronologia, sposób ochrony oraz dokumentacja fotograficzna.

Aktualizacja i uzupełnianie ewidencji zabytków polega na:

- 1) dokonaniu przeglądu w terenie z częstotliwością raz do roku obiektów figurujących w miejskiej ewidencji zabytków w celu weryfikacji obiektów pod kątem stanu estetycznego;
- 2) wykonaniu dokumentacji fotograficznej w razie zmiany stanu zachowania obiektu zabytkowego;
- 3) uzupełnieniu kart adresowych gminnej ewidencji zabytków o uzyskane w trakcie przeglądu dane merytoryczne i dokumentację fotograficzną;
- 4) w przypadku czynności wymienionych w pkt 1-3 wskazane jest uczestnictwo specjalisty zajmującego się problematyką ochrony dziedzictwa kulturowego.

Określenie stanów technicznych obiektów polega na:

- 1) nawiązaniu współpracy z organem nadzoru budowlanego w celu ustalenia stanu technicznego obiektów zinwentaryzowanych w gminnej ewidencji zabytków;
- 2) naniesieniu wniosków i opinii w sprawie dalszej kwalifikacji obiektów do gminnej ewidencji zabytków;
- 3) określeniu niezbędnych prac rewitalizacyjnych obiektów, określenie szacunkowej wartości ich przeprowadzenia.

W przypadku czynności wymienionych w pkt 1-3 wskazane jest uczestnictwo specjalisty zajmującego się problematyką ochrony dziedzictwa kulturowego.

Bieżąca aktualizacja miejskiej ewidencji zabytków polega na wprowadzaniu do gminnej ewidencji zabytków zmian wynikających z rozbiórek, modernizacji i remontów obiektów.

Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce może odbywać się z różnych źródeł. Podstawowe to:

1. źródła publiczne (np. budżet państwa, budżety jednostek samorządów terytorialnych wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej, inne źródła zewnętrzne);
2. źródła prywatne (osób fizycznych, organizacji pozarządowych - stowarzyszeń, fundacji, kościelnych osób prawnych itp.);

Fundusze strukturalne, których środki mogą być wykorzystane na zadania z zakresu rewitalizacji, to przede wszystkim:

- Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR),
- Europejski Fundusz Społeczny (EFS),
- Inicjatywa Wspólnotowa (EQUAL)
- Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweski Mechanizm Finansowy.

W okresie objętym niniejszym *Programem*, nakłady na ochronę zabytków i dziedzictwa kulturowego mogą pochodzić z:

- budżetu gminy;
- środków Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego na ochronę i utrzymanie miejsc cmentarnictwa wojennego;
- środków Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, z realizacji programu Burmistrz Nidzicy sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Miejskiej w Nidzicy. Sprawozdanie o którym mowa będzie sporządzone w pierwszym kwartale po upływie dwóch lat od uchwalenia przez Radę Miejską niniejszego programu.

Prace nad kolejnym programem opieki nad zabytkami powinny być zainicjowane na 3 miesiące przed zakończeniem okresu czteroletniego obowiązywania programu. Dwuletnia ocena realizacji programu zawarta w sprawozdaniu będzie służyła ewaluacji programu. Zmiany w programie wymagają uchwały Rady Miejskiej w Nidzicy.